

◆ DORIN NĂDRĂU (S.U.A.)

Nu ne-am luptat pentru jucării...

Motto: „Patriotismul nu este numai iubirea pământului în care te-ai născut ci, mai ales, iubirea trecutului, fără de care nu există iubire de țară” (Mihai Eminescu)

Vremurile actuale și „trend”-ul pe care s-a înscris clasa politică românească, ca de altfel și propaganda anilor din urmă, au afectat serios, după cum e lesne de observat, memoria națională. Se vorbește tot mai mult despre pericolul crizei de identitate națională, nuanțându-se conjunctural consecințele pe care aceasta le induce.

Mărturisesc că sunt un pătimăș admirator al lui Avram Iancu, figura ilustră a Revoluției Române de la 1848-1849, „crăișorul munților” rămânând peste secole un simbol incontestabil al luptei românilor împotriva asupritorilor.

Convins că exemplele de înțelepciune politică din istoria românilor din Ardeal se constituie într-un prețios tezaur al ființei noastre naționale, voi evoca în continuare câteva replici ale acestui pe cât de glorios, pe atât de tragic erou, adevărată icoană a ardelenilor, în contextul în care au fost rostite ca adevărate sentințe.

Situația politică premergătoare Revoluției Române de la 1848-1849 din Transilvania, starea socială a românilor și nedreptățile la care erau supuși românii în acea perioadă sunt convingător cuprinse în îndemnul care circula în Ardeal în preajma întrunirii din anul 1847 a Dietei Transilvaniei: „Nu cu argumente filozofice și umanitare veți convinge pe acești domni, ci cu lancea lui Horea”, îndemn ce probează starea de spirit existentă în care avocatul Avram Iancu se implica din ce în ce mai profund, dovedind că este dăruit de soartă nu numai cu inteligență, dar și cu o putere aparte, imperios necesară unei lupte de mare angajament și sacrificiu.

Astfel, la Adunarea Națională de la Blaj din 30 aprilie 1848, Avram Iancu a participat împreună cu Ioan Buteanu în fruntea a 2.000 de moți, fiind de notorietate faptul că românii prezenți la adunare l-au primit cu mare entuziasm. Sosirea la adunare este descrisă astfel: „Au sosit Iancu și Buteanu, venind la adunare cu muntenii. Purta [Iancu] un cojoc albastru, cu blană de miel pe margini. O simplă pălărie neagră cu pene de cocoș pe ea. Prezența lui dă adunării măreția de sărbătoare și de luptă (...). De acum Iancu nu mai era al moșilor. Era al întregului popor răsculat din Transilvania” (Florian Dudaș, „Avram Iancu, erou al românilor”).

La 1 mai 1848, ceata numeroasă a moșilor a pornit spre casă, condusă de Avram Iancu care în munți a început să-i mobilizeze pe români să participe la o a doua adunare națională programată să aibă loc la Blaj la data de 3/15 mai 1848. În perioada următoare situația se agravează, moșii încetând să se mai considere iobagi și refuzând să mai presteze vechile slujbe împovărătoare și să mai plătească taxe urbariale. Cu alte cuvinte, moșii nu au mai așteptat deciziile politice ale austrieilor și maghiarilor.

În aceste condiții, autoritățile au trimis un reprezentant la Vidra de Sus pentru a discuta cu românii la 5 mai 1848, care era o zi de duminică, oamenii fiind la biserică. Venind la fața locului după ce a aflat că li s-a citit românilor o hotărâre, Iancu a cerut-o, tatăl sau, Alisandru Iancu, i-a citit-o, după care a replicat: „Românii nu vor cerși libertatea (...), ei sunt destul de tari ca să și-o stoarcă prin luptă!”

Imediat după sfârșitul revoluției, o dată cu încheierea ostilităților în anul 1849, reprezentanții austrieci trimiși de împărat în Transilvania au dovedit că nu apreciază contribuția românilor la cauza

Casei de Habsburg, ignorând sacrificiile materiale și umane ale acestora. Meritele românilor nu au fost luate în seamă la adevărata lor valoare, ba mai mult, au fost rău înțelese și chiar suspectate în mod nefondat. În atare situație, Iancu îi dă împăratului o lecție de reală demnitate națională refuzându-i la Viena decorațiile și afirmând:

„Nu ne-am luptat pentru jucării, vrem drepturi, Maiestate”.

După înapoierea de la Viena, Iancu s-a implicat în obținerea pe cale legală a drepturilor moșilor privind pădurile și terenurile pierdute în favoarea nobililor și a statului austriac pe vremea iobăgiei, întocmind și trimițând mai multe memorii în numele moșilor guvernului, iar unul dintre ele chiar împăratului. Reacția guvernului a fost concretizată în trimiterea la fața locului a unor comisii de investigație, o evidentă și binecunoscută metodă de tergiversare a unei eventuale soluționări a situației. Avram Iancu a refuzat să se prezinte în fața acestor comisii, îndemnându-i pe moși să procedeze la fel.

În aceste condiții, împăratul Franz Josef a decis să viziteze Transilvania. Este important de menționat, având în vedere desfășurarea ulterioară a evenimentelor, că Iancu s-a ocupat intens de pregătirile pentru primirea împăratului.

La 21 iulie 1852, împăratul a sosit la Muntele Găina unde spera să fie întâmpinat de Iancu, dar acesta nu s-a prezentat, nimeni neavând cunoștință despre locul unde s-ar afla. Mama lui Iancu l-a întâmpinat călare în fruntea unui grup de femei, iar în fața casei lui Avram Iancu l-a așteptat cu un pahar de vin tatăl său Alisandru. Toți se așteptau ca Iancu să fie la Câmpeni, dar acesta nu a fost găsit nici aici, prietenii săi scuzându-l în fața guvernatorului spunând că e bolnav. Seara, au încercat să-l convingă pe Iancu să se întâlnească cu împăratul la Roșia Montană, răspunsul acestuia fiind că nu are de gând să se întâlnească cu împăratul. Totuși, fruntașii românilor sperau că nu e încă totul pierdut și că Iancu s-ar putea întâlni cu împăratul la Cluj pentru clarificarea situației pădurilor moșilor, pentru Iancu fiind evident însă că revendicarea nu se poate obține pe cale legală. Iancu pleacă la Cluj în fruntea a 120 de călăreți care îl întâmpină pe împărat între Someșeni și Apahida, urmând să ia parte la audiența programată, dar, invariabil, Iancu refuză participarea.

Este de necontestat că Avram Iancu, în numele luptei românilor cu care s-a identificat, nu a putut să accepte nici măcar împăratului Austriei trăgănarea, ignorarea faptelor și recunoașterea drepturilor românilor care luptaseră și muriseră în Revoluția de la 1848-1849 și în folosul Austriei, din acest motiv refuzând să stea de vorbă cu Franz Josef căruia i-a transmis:

„Toate sunt în zadar, un nebun și cu un mincinos nu se pot înțelege.”

În România, Camera Deputaților, printr-un gest de adevărat patriotism, a adoptat un proiect de lege care prevede conferirea titlului de Erou al Națiunii române lui Avram Iancu pentru viața închinată și jertfită spre propășirea neamului românesc. Proiectul, în cazul căruia Camera Deputaților este for decizional, prevede că „pentru cinstirea în mod deosebit a memoriei lui Avram Iancu (1824-1872), considerat cel mai mare erou național din Transilvania, cu merite excepționale în afirmarea identității și a drepturilor naționale pe teritoriul strămoșesc, se conferă fostului conducător al revoluției române 1848-1849 din Transilvania titlul de *Erou al Națiunii Române*”.

Ultima mea Vointă.

Am avut dor a vietii mele fiind ca se murea.
Natiunea mea fericiite, pentru ca
dupa puteri, am si luptat pona anima
durere, fara mult succes, batog.
ma anima cu intristare, ved ca
sperantile mele si jertfa aduse
se prefac in nimic.

Nu simt ca se dale mai pot avea
unu felu de pre simtire ampan
ca mias spune, ca victoriul
ne sigur, voescu dare si hotariri
dispun, ca dupa moartea mea, la
averea mea miscatoare, si ne min
cator se treaca in folosul natu
pentru aduitoriu la infiinziare
unei academii de drepturi, fara
credind ca luptatori cu arma legi
vor putea scoate drepturile na
tunii mele.

Campania Decembrie 20 1900.

Avram Iancu
Adv. si Em. Prof.

♦ MIRCEA POPA

Imagini și aspecte americane în mentalul românesc de până la primul război mondial

Conținutul românești cu realitățile Lumii Noi sunt la început destul de sărace și sporadice având în vedere distanța apreciabilă și orientarea culturii noastre spre zonele europene mai apropiate. Totuși, chiar în perioada iluministă, s-au detectat traduceri din cărți și periodice care vorbesc de spațiul de peste ocean ca despre o lume pe care europenii, de la Columb încoace, au început să se arate interesați. Așa de pildă, în bogata arhivă a episcopului Oradiei, Samuil Vulcan, poate fi consultat un manuscris (nr. 561), care conține o traducere din franceză cu titlul *Însemnări din istoria Americii* /1/ vorbind despre colonizările europene în regiune, inclusiv despre cele din Mexic, care au adus la robie pe indienii băștinași, supunându-i la munci istovitoare. Interesul pentru țările de dincolo de ocean a crescut începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, când au apărut primele publicații periodice și când a avut loc intensificarea muncii tipografice, crescând substanțial numărul cărților tipărite, a articolelor din presă, a manualelor școlare, a traducerilor și cărților de popularizare, a almanahurilor și calendarelor, care preluau gravuri și ilustrații cât mai șocante, între care și aspecte geografice, economice sau sociale privind modul de viață american. Astfel, în discursul pe care l-a ținut Simeon Marcovici la deschiderea „școalelor naționale” din București, în 1830, autorul făcea aluzie la datoria de a ne cultiva și înainta în științe, în așa fel, ca să dobândim cinstea și lauda neamului omenesc, la fel cum s-a întâmplat cu Grachii, Regulus, Washington sau Franklin, după cum printre primele materiale publicate de „Foaia duminicii” de la Brașov a lui Ioan Barac, din 1838, se afla unul intitulat *Chipul călătoriilor în țările și staturile cele împreunate de la America despre Miază-Noapte*.

Desigur că, în această primă etapă de interes ceva mai sporit, imaginea pe care America, Statele Unite și continentul american o transmit mentalului românesc nu iese de sub imperativul unor clișee legate de curiozități, de pitoresc sau de aspecte sociale contrastante, precum: viața indienilor din Statele Unite, imaginea Pirilor Roșii, primele colonizări, negoțul cu sclavi, experiențele lui Franklin, măsurile luate pentru dezvoltarea comerțului etc. Pentru români unele din aceste știri nu au un coeficient de performanță ridicat, dar, prin răsăd, erau vizate în mod direct realități social-economice similare, cum a fost condiția robilor țigani, care a fost adusă în prim plan prin condeiul unor intelectuali progresiști, precum Kogălniceanu, Alecsandri și alții, între ei numărându-se și francezul Alfred Poissonier, care dădea, în 1855, broșura *Les esclaves tsiganes dans les Principautés Danubiennes*. Având în vedere că și țiganii de la noi erau un fel de sclavi negri din America, interesul românilor pentru cunoașterea mai de aproape a vieții acestora se traduce practic prin receptarea destul de timpurie a romanului semnat de scriitoarea americană Harriete Beecher-Stowe, autoare a celebrului roman *Coliba unchiului Tom*, tradus imediat, la un an de la apariție, și în țările noastre, în două ediții succesive: una în traducerea lui Teodor Codrescu, însoțită de o „ochire asupra sclaviei” de Mihail Kogălniceanu (apărută sub titlul *Coliba lui moș Toma*), și, cealaltă, intitulată *Bordeiul unchiului Torna sau Viața negrilor în America*, tradus de Dimitrie Pop, în 1853. O dată cu războiul de secesiune și abolirea sclaviei și a progreselor tehnice înregistrare, o țară elogiata și apreciată pentru sistemul de guvernământ, un fel de campioană

a libertății și a drepturilor omului și ale cetățeanului, o icoană a progresului industrial și tehnic, aspect sub care Statele Americii de Nord sunt tot mai mult receptate pe teren european. Astfel, poetul Ion Catina, de pildă, într-un sugestiv articol intitulat *Societatea viitoare*, amintește rolul Americii în dezvoltarea științei și tehnicii, scriind: „odată cu burghezia ajunsă la putere, știința luă un avânt colosal. Se inventară mașini de tot felul, se deschiseră pretutindeni căi de comunicație, America și alte țări se descoperiră, produse se cereau mai multe ca nainte, o lume nouă luă suflare din cenușa celei vechi¹”.

Cu toate aceste lucruri suntem puși la curent cu autorii deosebit de informați cărți *Imaginea Lumii Noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii*, semnată de Paul Cernovodeanu și Ion Stanciu (Ed. Academiei, 1977), informații pe care le vom completa noi prin studiul de față, cu privire specială asupra Transilvaniei, mai puțin prezentă în lucrarea amintită. Astfel, ni se pare semnificativ ca tinerii studiosi români de aici sunt într-o oarecare măsură la curent cu avântul economic și industrial trăit de Statele Unite, devreme ce un semnatar din revista manuscrisă a studenților din Cluj, *Speranța*, scria la 1877 următoarele: „Principiul unirii, fără de care nici un scop măreț nu s-a realizat, încă pătrunse pe deplin pe învățații secolului prezinte, prin urmare și fu adoptat ele viața publică socială, arătând rezultate admirabile mai cu seamă în America, care într-o adevăr se poate numi patria societăților și a unirii. Aici îndată de cineva voiește a-și realiza oareșcare idei, le comunică la vreo 5-6 indivizi, care numaidecât formează o societate (...). Oare Statele Unite americane / fără acest mod de lucru – n.n./ ajuns-ar fi la gradul prezinte al tăriei spirituale și fizice?”².

Sub presiunea valului, de interes pe care opinia publică îl acuză față de lumea de peste ocean, tot mai multe pagini ale revistelor din România sau din Transilvania sunt dedicate informațiilor privind aspecte diverse ale realităților americane. E demn de relevat că în foaia lui G. Barițiu de la Brașov, din 1838, sunt laudate, în articolul *Înfrânarea băuturilor spirtoase*, măsurile luate împotriva acestor băuturi care atacau sănătatea omului. Ideile lui Benjamin Franklin legate de o viață ascetică, dând mare atenție chivernisirii banului și pledând pentru economisire sunt reluate în mai multe periodice din Transilvania, încercând să inducă și la noi spiritul de trăire morală și „înțeleaptă” a vieții, dedicată faptelor bune și ajutorării celor săraci. În acest sens. povestirea sa despre povăturile lui Moș Rișard, celebrul personaj al lui Franklin, găsesc ecou în „Foaia pentru minte” din 1842, care reproduce după „Icoana lumii” și articolul de prezentare a faptelor lui Franklin, văzut ca o „genie binefăcătoare a omenirii”, întrucât îi călăuzește pe oameni pe calea virtuții și a cumpătării. Scrierea sa *Blândul bătrân Rișard* este reprodusă și de „Gazeta Transilvaniei” în 1845, dar și de „Învățătorul poporului” de la Blaj (1848), care dă și *Regulele sale de aur*, în traducerea lui Aurelie Ardeleanu alias Iosif Many, profesor la Blaj. Trecerea mare pe care Franklin o are la o serie de scriitori de la noi, e o dovadă că societatea noastră simțea nevoia unor astfel de sfaturi înțelepte, datorită cărora se poate realiza progresul și libera cugetare.

Societatea transilvană s-a preocupat și de alte aspecte ale vieții oamenilor simpli din Statele Unite, găsind în exemplul acestora suficiente semne de populism egalitarist și de măsuri echilibrate. Așa, de pildă, revista „Familia” a lui Iosif Vulcan a publicat articole diverse, fie prelucrate, fie traduse, precum *Despre educația femeilor din America* (1875), *Vinerea în istoria Americii* (1880), *Divorțul în America* (1895), *Femeia în America* (1897), *Căsătoria în America* (1898), dar și despre românii din America în *dezbaterea Academiei Române* (1880), despre cine a descoperit America (1888), urmate de *Originea numelui de America* (1899), dar și *Academia Română și serbarea Columb* (1892), articol însoțit de fotografia marelui descoperitor. Această preocupare se îmbină cu o bună știință a alegerii ilustrațiilor revistei, urmărind, prin reproducerile, fotografiile și litografiile alese, să atragă atenția publicului cititor asupra unor aspecte inedite, cât mai caracteristice, pentru un mediu geografic sau altul. De la un an la altul, ilustrațiile vor urmări o adevărată politică a medierii și convertirii la un stil de viață, întrucât ele

¹ Ion Catina, *Societatea viitoare*, în „Generația nouă”, XI, 1891, nr. 7, p. 193.

² Cf. Mircea Popa, Valentin Tașcu, *Istoria presei literare din Transilvania pînă la 1918*, Cluj-Napoca, Dacia, 1980, p. 245.

sunt însoțite adeseori de comentarii politice și sociale mai largi. Astfel în 1868 ni se oferă imaginea portului din New-York, în 1869 a Niagarei, în 1880 imaginea Lacului oglindă Yozemiti din California, în 1883, imaginea unei insule din America, urmată de imaginea punții suspendate din Brooklin, a expoziției din Chicago și a Casei celei mai înalte din New-York (1902). După cum se vede, dacă la început sunt reținute curiozități, pe parcursul înțetirii informației acestea sunt selectate din domeniul marilor realizări industriale, a invențiilor și electricității, a zgârie norilor. Este preferată fotografia lui Edison, a președinților Grant și Kinley, iar în materie de literatură aceeași revistă orădeană, ni-i prezintă pe Mark Twain (1899), Edgar Allan Poe și Jack London (1904). Scrisul lui Poe va fi îmbrățișat de „Tribuna” sibiană, de cea arădeană și de „Gazeta Transilvaniei”, în care Emil Isac traduce Corbul (1904). În materie de Edgar Wallace vor apărea mai multe traduceri de Nicolae Soneriu în „Telegraful român”.

Fixarea Americii în mentalul românesc se produce, prin urmare prin conexiunea mai multor factori: politică, cultură, literatură, progres tehnic, lumea invențiilor și libertății etc. În acest sens e cazul să introducem în ecuația receptării și mulțimea de calendare și almanahuri, care adresându-se în general unui public eterogen mai larg și mai puțin instruit, are rolul de a fixa în acest mental țărănesc imaginea unui mediu prielnic, unde fiecare individ se poate realiza și performa. În acest sens se poate detecta o proliferare a imaginilor despre America și o discuție în presă a mai multor aspecte legate de viața socială și economică, inclusiv deschiderea în foile transilvănene a unor rubrici cu „Scrisori din America”, în care o serie de emigranți vor povesti celor de acasă, cele ce li-su întâmplat, pe drumul de fier, apoi pe vasele care i-a dus de pe coasta oceanică a Germaniei până la cunoscuta insulă Long Island, unde se făcea trierea noilor veniți sub semnul Statuii Libertății, multe dintre acestea putând stârni un curent favorizant pentru emigrație, fenomen devenit destul de extins în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea.

Deocamdată ni se pare util a insista și asupra acestor căi de acces cu caracter informativ, pe care îl reprezentau materialele destinate unor cititori din mediile populare, pe care le difuzau almanahurile și calendarele. Ele vor înlesni publicarea unor „scrisori” ale celor plecați, impresii de călătorie și reportaje semnate de călători români prin continentul nord-american. Apar chiar scrieri speciale consacrate publicității vieții americane, printre care se numără Almanahul american, apărut la București între 1868 și 1871, sau calendare editate în Statele Unite în limba română, cu o numeroasă participare românească și cu un ecou de presă pe măsură. E vorba de Calendarul național bisericesc apărut la Youngstown, în statul Ohio sau cel de Cleveland, intitulat Calendarul național al ziarului America. Ambele consacră relevării contactelor culturale și artistice dintre cele două popoare numeroase materiale, publicând amănunte despre vizita în America a lui Vasile Lucaciu, a fiului său Epaminonda Lucaciu, și a diplomatului român Vasile Stoica, implicați cu toții mai târziu în efortul românesc de realizare a unității statului național. Este consemnat și abordajul vasului lui Jean Bart, pseudonim literar al căpitanului de marină Eugen Botez, relatând despre impresiile sale americane. Interesul presei noastre se îndreaptă și spre prezentarea activității unor societăți românești de succes în mediul american, precum „Societatea română de ajutor și cultură”, Uniunea Societăților Române din America, a Reuniunii române de cântări „Zorile” din Avoulea, a călușerilor Societății „Drapelul român” din Youngstown etc. Paginile lor sunt pline de descrieri de orașe, monumente istorice sau de arhitectură (Casa Albă), a unor peisaje și frumuseți naturale (strâmtoarea „Urechea Acului” din San Francisco) etc. Cele mai multe publică cu regularitate corespondențe și relatări de la fața locului, cum ar fi cele intitulate La indienii din America de Nord din „Calendar popular românesc” pe 1843, Voiajul în America din „Calendarul poporului nostru” publicat la Brăila în 1856, Românii din America de Dionisie Stoica din „Calendarul poporului român” pe 1904, Din America de Al. Bodea din „Calendarul poporului român” de la Sibiu pe 1910, Spre America. Amintiri din viața emigranților de L. Demetrescu din „Calendarul Minervei” pe 1913 etc.

Ca o noutate de sociologie literară se poate aminti faptul că acum se înregistrează și primele scrieri

literare românești cu subiect inspirat din realitățile americane. Așa este schița O judecată americană (1869) semnată de N. D. Popescu, nuvela Civilizație și barbarie din „Calendar istoric și popular” pe 1865 și legenda americană Bătrâna cu fața albă, apărută în același calendar. Interesant de remarcat este și prezența tot mai masivă în paginile lor a unor pagini din scriitorii americani ca Benjamin Franklin, Washington Irving, Mark Twain sau Edgar Poe, aspect ce merge mână în mână cu mici medalioane, portrete sau ilustrații privind pe oameni de seamă ai Americii, ca Washington, Franklin, Thomas Jefferson, Grant etc. Interesul suscitât de lumea americană în conștiința publică din România duce la apariția unei întregi flore literare, născute de pe urma „mirajului” american al căutătorilor de aur, al luptelor cu indienii și al colonizării întinsului spațiu american, cu întreg cortegiul său de avataruri și suferințe, pe care-l presupune dezrădăcinarea din teritoriul european de obârșie. Publicistul socialist Zamfir C. Arbore se-a specializat în acest gen de romane de aventuri și povestiri pentru copii, în care imaginația și întâmplările extraordinare își dădeau mâna spre a stârni interesul pentru o lume mirifică, a tuturor posibilităților. El publică astfel în „Ziarul călătoriilor și al întâmplărilor de pe mare și de pe uscat” mai multe microromane cu titluri de senzație, precum: Frații Lupu. Viața și voiajurile lor prin America de Nord, Istoria unui român în America, Gambuzino sau căutătorii de aur, Mercedes și Dolores etc., care vor da naștere unei adevărate literaturi pe această temă. Mari cotidiane din capitala României ca „Dimineața” și „Adevărul” vor insera în coloanele lor romane foileton de tipul Romanul unui emigrant de Liviu Doreanu (1904), Robii albi sau suferințele emigranților în America (1910), subintitulat „mare roman realist”, până la Moartea la pândă. Extraordinairele aventuri ale unui român printre indieni (1913).

În paralel cu dezvoltările incitante de pe continentul american, avem și cazul invers, când un scriitor român imaginează vizita unui cetățean american pe pământ românesc, criticând astfel, prin intermediul acestui subterfugiu literar aspecte și realități reprobabile din lumea de la noi. E cazul romanului lui Nicolae Xenopol Pășurile unui american în România, al cărui erou, John Blackwurst, se stabilește la Iași și ia contact cu crudele realități ale inegalității de clasă ce domnesc aici. Faptul că autorul alege tocmai un american ca personaj, care vede și consemnează aceste neajunsuri, este o miză legată de autenticitate și de credibilitate, de sporire a efectului satiric.

„Febra” americană care a cuprins societatea românească începând cu a doua jumătate a secolului trecut, ia proporții, odată cu intrarea într-un nou secol, ea fiind întreținută de două fenomene caracteristice: 1) înmulțirea relațiilor de călătorie despre Lumea Nouă, ca o consecință imediată a sporirii numărului de călători care se aventurează dincolo de ocean, și 2) creșterea valului de emigranți din Transilvania, care acum, în această perioadă, atinge cea mai înaltă cifră. Ca fenomene tipice acestui secol și deci producătoare a unei „forma mentis” specifică, ele s-ar preta la o abordare sistematică și de adâncime, pe care noi nu ne propunem s-o realizăm aici. Ni se pare totuși interesant și necesar să stăruim asupra celui dintâi factor enunțat, și anume: modul în care relația de călătorie contribuie la constituirea și impunerea unei anumite imago despre lumea și societatea americană. Se cunoaște astfel cazul preotului ortodox Samuilă Damian, a cărei prezență e consemnată de jurnalul lui Franklin, întrucât compatriotul nostru a ținut să-l cunoască și să se întrețină cu învățatul american. Despre acest Damian, știrile sunt puține și nebuloase, singura certitudine fiind dată de mărturia lui Franklin că acest transilvănean era un om învățat, care anterior a călătorit prin Germania, Franța, Olanda și Anglia, și că în anii 1744-45 și-ar fi propus să înconjoare globul pământesc. Din Anglia s-a îmbarcat pentru Statele Unite, fiind prezent la Philadelphia în 1748, solicitându-i lui Franklin amănunte despre electricitate, intrând în relații apropiate cu savantul american¹. Cu ajutorul unor recomandări primite de la acesta, a

¹ Demetrius Dvoichenko Markov, *A Rumanian Priest in Colonial America*, în „The American Slavic and East European Review”, XIV, 1955, nr. 2, p. 383-389; Paul Cernovodeanu, *Un transilvănean prieten cu Benjamin Franklin*, în „Magazin istoric”, IV, 1970, nr. 11, p. 49-51; Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *Imagina lumii noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale America până în 1859*, București, Editura Academiei, 1977, p. 63.

străbătut o bună parte din Statele Unite, prin Maryland, Virginia și Carolina de Nord, până la Charlestown, unde a fost văzut întreținându-se de pe urma unor experiențe vizând producerea și întrebuințarea electricității. Avea intenția să se imbarce pentru Jamaica și Noua Spanie (Mexic), urmând să străbată apoi calea de întoarcere prin Oceanul Pacific la Manila, în Filipine, și de aici prin China, India, Persia și Turcia din nou acasă. Drumul lui Samuilă Demian se pierde însă odată pentru totdeauna în Mexic, iar Benjamin Franklin a așteptat în zadar noi știri de la el, căci nu le-a mai primit.

Mai târziu, după 1848, și alți români sunt înregistrați a fi străbătut Statele Unite. Cel mai important în această ordine de idei a fost bihoreanul Gheorghe Pomuț, originar din satul Gyula, din fostul comitat Bichiș, care luptând la 1848 în revoluția maghiară și având de înfruntat din partea statului austriac o condamnare la moarte, s-a refugiat în 1850 în Statele Unite, punând bazele unei așezări de coloniști români și maghiari. Izbucnind războiul civil, s-a distins în calitate de comandant al regimentului 15 Iowa din armata nordistă, fiind înaintat la gradul de general de comandant Grant, care, mai târziu, l-a recomandat pentru postul de consul general al Statelor Unite în Rusia¹. El a fost cel care a tranzacționat cumpărarea Alaskăi în favoarea americanilor.

În războiul amintit s-au remarcat și alți bravi militari români, între care Titus Dunca, originar din Transilvania, care reîntorcându-se acasă a lăsat unele însemnări și încercări literare, dar și Dragoș și Alcaz, consemnați în documentele războiului. Cert e că după această dată, „mirajul american” începe să-și spună tot mai mult cuvântul, creându-se un fel de psihoză a pământului binecuvântat. Aceste ultime decenii ale secolului al XIX-lea înregistrează primii emigranți porniți să dea ochii cu pământul promițător al Lumii Noi. Tot acum vom asista și la primele călătorii de explorare științifică, soldate cu memoriale de călătorie în anumite locuri de atracție din SUA, scrise de profesori universitari și specialiști, pe care îi interesează lucruri foarte precise, precum geografia, starea solului și a climei etc. Astfel, în 1889 vizitează Statele Unite cu ocazia unui congres mondial profesorul dr. N. Manolescu (1850-1910) de la Facultatea de Medicină din București, care ne va lăsa prima descriere a Cascadelor Niagara, raport geografic susținut mai întâi sub formă de conferință la „Societatea geografică română” și publicat apoi în broșură separată². Temerarul călător a avut curiozitatea ca îmbrăcat în respectivul costum de cauciuc, pus la dispoziția vizitatorilor, să se avânte pe sub parapetul de stânci, cât mai aproape de baza de cădere a enormei mase de apă, aventură pe care o descrie nu fără oarecare emoții. Curând după el, va vizita țara de peste ocean și geologul român Grigore Ștefănescu, participant în 1892 la Congresul geologic internațional de la Washington. Acestuia îi datorăm apariția în țara noastră a mai multor relații de călătorie ale expertului profesor, care a beneficiat din plin de pe urma șederii sale în Uniunea Americană, pentru a întreprinde observații și constatări proprii asupra naturii geologice a pământurilor americane. A început prin a relata în revista „Familia” de la Oradea, o excursie întreprinsă de congresiști pe râul Potomac până la Mount Vernon, unde se afla mormântul lui Washington³. Apoi a participat la o traversare de la Atlantic la Pacific a întregii Americi, cu o ședere de câteva zile în Munții Stâncoși, de pe urma cărei vizite exploratorii a rezultat câteva relatări interesante, cum ar fi: Niagara, în „Analele Academiei Române”, subintitulat Memoriu relativ la a V-a sesiune a Congresului ecologic Internațional ținut la Washington în 1891 și la excursia în Munții Stâncoși (București, 1894), Manitou și Pike’s Peak. Conferință ținută la 26 febr. 1895 în fața Societății române de geografie, (București, 1895) și Fenomenele geologice din Parcul Național Yellowstone. Conferință (București, 1898). Redactate destul de îngrijit, cu observații de detaliu interesante, notele americane ale lui Gr. Ștefănescu se plasează într-o rază de interes mai largă, vizând aspecte diverse ale vieții societății americane. Predomină însă viziunea

¹ Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, op. cit., p. 129.

² Dr. N. Manolescu, *Cascadele Niagara*. Conferință, București, 1889, 10 p. Vezi și N. Dragomir, *Viața și opera prof. dr. N. Manolescu* (1850-1910), Cluj, Thesis, 1930.

³ Grigore Ștefănescu, *O excursie pe Potomac* (scrisă pentru acest număr al „Familiei”), în „Familia”, XXVIII, 1892, nr. 20, p. 234-235.

geografică, peisagistică, și numai în al doilea sau al treilea rând aspecte legate de dezvoltarea urbană sau demografică. Rețin în mod deosebit observațiile de specialitate pe care le face asupra diferitelor zone climatice și de sol ale Americii, cu bogățiile lor naturale, fenomenele geologice sau biologice întâlnite. Față de dr. N. Manolescu, el are un alt simț pentru peisaj și o altă paletă coloristică. Astfel, în timp ce la primul, detaliile exacte cu privire la Niagara sufocă orice vibrație a coardei sentimentale, la Ștefănescu percepția fenomenului este vie, trăită cu intensitate, sensibilă chiar la mitologia locală. „Vechii indieni care locuiau în jurul cataractei, ne spune tradițiunea, ofereau în fiecare an Marelui Spirit al Niagarei pe cea mai frumoasă fecioară a tribului care, așezată pe o barcă albă, încărcată de flori și fructe, o conducea singură pe apele spumegânde ale rapidelor râului Niagara și se precipita în cataractă. Cu toată această moarte sigură fecioarele indiene își disputau onoarea de a fi alese pentru acest sacrificiu”¹.

Remarcabil este și peisajul stâncos întâlnit în vestul Americii, acolo unde ochiul este frapat de „câmpii sterpe, coline goale slabe și denudate de apele ploilor, semănând cu conuri de Saltze sau de vulcani norioși”^{2,3}, deșertul de la Manitou (Marele Spirit), „Garden of the Goods” și celelalte fenomene specifice regiunii Great Salt Lake.

Seria călătoriilor de inițiere sau de studiu în Statele Unite mai înregistrează până la sfârșitul secolului încă trei astfel de încercări: în 1893, celebrul gimnast român, profesor la liceul Sf. Sava din Capitală, George Moceanu, întreprinde, la sugestia ministrului Take Ionescu, o vizită de lucru la marea expoziție cohimbiană din Chicago, relatată cu lux de amănunte în cartea sa din 1899, *Călătoriile mele din Europa, Asia, Africa și America*; în 1897, inginerul Constantin Chiru pleacă în Statele Unite pentru a participa la congresul poștal universal de la Washington, călătorie relatată pe larg într-o conferință din 1898⁴, iar, în 1897, după ce vizitase mai întâi India, Indochina, China și Japonia, cunoscutul inginer și explorator român G. Assan, care făcuse în anii anteriori o expediție la Polul Nord, își propunea acum să înconjoare globul pământesc, traversând Statele Unite de la Pacific la Atlantic, trecând prin nenumărate peripeții palpitante. Dacă G. Moceanu ne-a lăsat date interesante despre modul în care se predă gimnastica în Statele Unite, cunoscându-1 pe George Brosius, marele profesor de gimnastică de la Școala normală din Milwaukee, care pregătea profesori pentru toată America, și fiind ales și membru al Societății de gimnastică americană.

Dacă inginerul Constantin Chiru ne-a oferit date interesante despre organizarea poștei americane și despre excursia de 35 de zile pe o distanță de 6.500 km de la Washington la Baltimore, Harrisburg, Altona, Pittsburg, Homestead, Columbus, Indianapolis, St. Louis, Chicago, Buffalo, Cleveland, Siracusa, Boston, Albany, Atlantic City, Philadelphia, G. Assan trece, din păcate, cu ușurință peste momentele de tensiune ale drumului, pentru a ne da o imagine de ansamblu a ceea ce mai târziu vom numi „stil de viață american sau civilizație americană”; „Timpul nu-mi permite a vorbi despre Statele Unite ale Americii de Nord unde am constatat o putere de muncă și inteligență ce nu există în

¹ Grigore Ștefănescu, *Niagara*, București, C. Göbl, 1892. De remarcat pentru imaginea României în Statele Unite această afirmație: „Trebuie să mărturisesc că, în ceea ce ne privește pe noi, americanii cunosc România mai bine decât mulți europeni și din punct de vedere politic și din cel economic și că, mai presus de toate ei au mare simpatie pentru noi românii, mai cu seamă de când, ca și dâșii, ne-am câștigat prin luptă independența noastră”.

² Grigore Ștefănescu, *Manitou și Pike's Peak*. Conferință la 26 februarie 1895 a Societății geografice române, București, 1895.

³ George Moceanu, *Memoriile mele asupra istoriei gimnasticii în România și asupra călătoriilor mele în întreaga lume, 1863-1895*, București, 1895. Retipărită de noi; ed. îngrijită și prefață de Mircea Popa, Societatea de Cultură Dragoș Vodă, Cluj-Napoca, 2008.

⁴ Constantin Chiru, *Conferință asupra Călătoriei în Statele Unite ale Americii*, în „Buletinul Societății Geografice Române”, XIX, 1898, p. II-a p. 37-90.

statele neunite ale Europei”¹

Se înregistrează astfel prima schimbare de viziune importantă în optica relațiilor de călătorie despre America pe care le deținem. Accentul de interes pentru călătorii români în Statele Unite se mută după 1900 de pe aspectul geografic, peisagistic și panoramic în general, pe aspectul uman al vieții, pe acea explozie demografică proprie dezvoltării capitaliste accelerate, înregistrată de Statele Unite în această vreme, pe acel „miracol american”, care produce fenomenul caracteristic de masă al imigrației. Astfel, după datele deținute, chiar emigrația românească din Transilvania ajunge în răstimp de numai un deceniu, între 1900-1910, să numere cca 100.000 de lucrători, eșalonați pe ani, după cum urmează: 398 în 1900, 761 în 1901, 2.033 în 1902, 4.740 în 1903, 4.364 în 1904, 7.244 în 1905, 11.425 în 1906, 19.200 în 1907, 9.629 în 1908, 8.041 în 1909, 14.199 în 1910, 5.311 în 1911, trimițând anual în Ardeal peste 30 milioane coroane². Această deplasare enormă de populație, de capital uman și material, atrage după sine și nevoia de informare a opiniei publice din țară cu privire la realitățile din America de Nord. Ea se realizează practic prin informațiile oferite de câțiva ziariști mai curioși, care s-au încumetat să traverseze oceanul spre a face sondaje de opinie necesare la fața locului sau prin reportaje directe, știri și scrisori comunicate de diverși conaționali stabiliți în America sau aflați în trecere pe acolo (de obicei din Transilvania, de unde emigrația era mai puternică). În rândul acestei de a doua categorii se numără în special preoții români trimiși în misiune în America, cum ar fi dr. Epaminonda Lucaciu, fiul cunoscutului luptător Vasile Lucaciu, care, începând cu 1905, este prezent cu mai multe corespondențe în revista „Unirea” de la Blaj și în paginile altor ziare din țară³, iar în 1909, întors în patrie va ține în fața unui numeros public budapestan o conferință despre viața din Statele Unite, după cum ne informează ziarul „Lupta”⁴. Știri din America vor mai trimite și preoții ortodocși Ion Todea din Farrel în „Telegraful român” de la Sibiu și Calendarul „Amicul poporului”⁵, și Simion Mihălțan din Indiana Harbor⁶, precum și câțiva țărani muncitori: Ilie Martin⁷ din Pittsburg sau boxerul transilvănean Dumitru Argăseală⁸ devenit în S.U.A. Emil Dominek, luptător cu ursul., care, în 1913, reîntors la Brașov pentru puțină vreme, el îl provoacă la un meci pe campionul Ungariei, Iosif Kocsis, anunțat cu multă pompă de „Gazeta Transilvaniei”, în care „americanul” a ieșit învingător, stârnind un mare interes în rândul spectatorilor brașoveni.

Mai aproape de ceea ce ne interesează pe noi sunt însă schițele de călătorie publicate de câțiva scriitori, cum ar fi cele ale lui V.E. Moldovan în ziarul „Libertatea” de la Orăștie sub titlul Din țara dolarilor, relatarea lui Ion Iosif Șchiopul, Românii din America. O călătorie de studii în Statele Unite, apărută sub formă de broșură la Sibiu, în Tipografia W. Kraft, 1913, și notele de drum ale lui Leon Feraru din revista „Flacăra” din 1913, grupate sub genericul Impresii din America, pe întindere de

¹ Călătorie împrejurul pământului. Conferință ținută în ședința din 6/18 martie 1899 de către B. G. Assan inginer mecanic, în „Buletinul Societății Geografice Române” XX, 1899, t. II, p. 119.

² Ioan Iosif Șchiopul, *Românii din America. O călătorie de studii în Statele Unite*, Sibiu, W. Kraft, 1913.

³ Americanul, *Din America*, în „Unirea”, XV, 1905, nr. 51, p. 422 corespondență în care anunță că a înființat organul de presă „Românul” pentru românii americani. Dr. E. Lucaciu, *Din America*, în „Unirea”, XVII, 1907, nr. 43 (2 nov.), p. 371–373. Relatează despre încercările întreprinse de el pentru organizarea românilor din America, arătând că „în America numai acela are drept de trai și plată, cine muncește! Fără muncă aici nu poți trăi (...) Principiul meu, care și în viața practică din America l-am observat este: fiecare trebuie să ne organizăm!”;

⁴ Epaminonda Lucaciu, *Despre America*, în „Lupta”, nr. 40/1909.

⁵ Ion Podea, *Cinstirea duminicii la americani*, în „Amicul poporului”. Calendar pe anul comun 1915, Sibiu, 1915, p. 121–123; Idem, *Românii din America*, Sibiu, Tipografia arhidiecezană, 1912.

⁶ S. Mihălțan, *Scrisori din America*, în „Telegraful român”, LVIII, 1910, nr. 90, p. 1; nr. 91, p. 1.

⁷ Ilie Martin, *Din America*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 180/1903.

⁸ P. Mărcuțiu (Mircea Popa), *Din istoria boxului românesc*, în „Almanah Tribuna” ’77, Cluj-Napoca, 1977, p. 268-270. *Scrisoare din America. De la un cititor de al nostru din „Tribuna”*, nr. 48/1908 nu e interesantă, deoarece descrie mai mult drumul pe vas decât realitățile din Statele Unite.

aproximativ un an. Toți trei cunosc Statele Unite foarte bine. Primul a stat acolo timp de 5 ani, cel de al doilea a fost trimis cu misiunea de a cerceta îndeaproape viața românilor emigranți, iar ultimul, Leon Feraru, va sfârși prin a se stabili acolo ca profesor de limbi romanice la universitatea Columbia și la un colegiu din Long Island¹.

V. E. Moldovan, s-a făcut cunoscut în țară mai întâi ca poet, apoi ca autor al unor romane, ca *Meteor* și *Dușmănie*, publicist la „Lupta”, redactor la „Orientul” din Cluj și la alte reviste, i s-a intentat proces de presă pentru poezia *Roata din Bălgărad*. El își scrie impresiile din America cu scopul de a da cititorului român de condiție simplă o imagine mai exactă și mai apropiată de realitate asupra acestei țări fabuloase, care atrăgea în fiecare an valuri mari de imigranți. „De bună seamă – declara el în articolul de deschidere –, în America sunt multe lucruri neobișnuite pe la noi, lucruri minunate, dar ai noștri când-se întorc nu se rabdă să nu pună coarne la cele ce spun că au văzut”². Va încerca, de aceea, a fi cât mai riguros, scriind pentru informarea exactă a poporului de jos, a țărănimii în special, interesată de plecarea în America, un reportaj detaliat, în care oferă toate amănunțele necesare preparării unei astfel de „expediții” pe continentul american. Mai întâi îmbarcarea la Hamburg, Bremen sau Fiume, călătoria cu vaporul și debarcarea, la Ellis Island, apoi contactul derutant cu civilizația străzii și urbanismul metropolei, cu cunoștințele zgârie-nori, și viața trepidantă din marile orașe. New York-ul este descris apoi în amănunțime, cu noutățile sale în materie de organizare și împărțire urbanistic-administrativă de mare senzație pentru un european (numerotarea străzilor, curățenia, circulația pe apă și pe uscat etc.), după care urmează prezentarea punctelor lui de atracție: acvariul, parcurile, ascensiunea în zgârie-nori, metrourile, tramvaiele electrice suspendate, cursa nebunească a oamenilor și a mașinilor, cu acel vacarm năucitor cu totul particular al orașului. Urmează prezentarea unei călătorii cu trenul la Chicago, care îi dă prilejul să sublinieze lipsa diferențelor dintre clase, confortul deosebit al vagoanelor, curățenia și buna rânduială, interesul pentru gazetă al americanului. Arătând că la Chicago apar 2.000 de gazete și că fiecare își are cititorii și abonații săi, autorul ține să atragă atenția asupra spiritului pozitiv, serios, al americanului: „Americanii cetesc mult și muncesc mult. Ei hodinesc noaptea iar ziua umblă după treburi și negoț. Americanul nu-și pierde vremea în birturi: Asta o fac numai cei din părțile noastre, duși printre ei! (...) Când pleci însă de la ei, desigur că pleci plin de amintiri și laudă față de acest popor, și te gândești însuși la puterea ce o dă unui popor cultura, istețimea câștigată prin cetit și învățătură!”³.

Cuvinte de apreciere are autorul și pentru agricultura americană. Laudă sistemul de încurajare al țăranului prin credite, faptul că i se testează gratuit pământul de către Ministerul Agriculturii, i se dau instrucțiuni și indicații precise privitor la ce să cultive și cum să cultive. „Economia câmpului este în America de miază-noapte – arată el – pe treaptă foarte înaintată (...) Pământurile lor sunt bine pregătite și dau roadă mai bună decât ale noastre (...). Economul american e domn, încât nu dorește slujbă la oraș, are la moșie casa frumoasă, grajd curat și de toate. În casă are telefon, clavier, mobile frumoase, bibliotecă, gramofon (mașină de vorbit și de cântat), are două trei gazete de zi și gazetă economică, poștă în fiecare zi. Grădina lui e plină de pomi de soi, curtea plină cu flori. Pe moșie are pădure bătrână și pășunat”⁴, încât, crede el, „ai noștri ar putea învăța foarte mult din ale economiei dacă mergând în America nu s-ar îmbulzi la fabrici, la orașe, cu câștig slab și cu multe ispite și stricăciuni, ci ar intra la fermierii de acolo, pe plată bună, la trai cinstit, în aer curat”. El arată mai încolo că „ai noștri săvârșesc acolo lucrul cel mai de rând. Mătură fabricile, cară pământ cu roaba, sapă canale, fac drumuri, taie lemne în păduri, încarcă și descarcă vagoane ori lucrează la drumul de fier”⁵. Mulți primesc din această

¹ Constantin Crișan, *Leon Feraru – edité, uitate și inedite*, în „Steaua”, XXI, 1970, nr. 6, p. 58-59.

² V. E. Moldovan, *Din țara dolarilor*, I, în „Libertatea”, XI, 1972, nr. 1, p. 2.

³ *Din țara dolarilor. Orașul New York*, în „Libertatea”, XI, 1912, nr. 3, p. 4.

⁴ *Ibidem*, *Economia*, în „Libertatea”, nr. 9, p. 4.

⁵ *Ibidem*, *Ce pățiți cu „formanii”*, nr. 52, p. 3.

cauză plată puțină, sau sunt înșelați de conducători sau mijlocitorii cărora trebuie să le cedeze o parte din salariu sau de formantul care le închiriază casa și în contul cărora cumpără de la băcănie sau de la alte prăvălii. Deși laudă în principiu drepturile și libertățile americane („în America legea care nu-i privește de toți ca bună, atunci ajunge la votul poporului și în zadar o primește casa țării dacă poporul o respinge”¹), el atrage atenția asupra împilărilor la care sunt supuși străinii, noii imigranți, pe care nici o lege nu-i protejează și sunt la cheremul celor localnici, cu mari diferențe tarifare la salarizare, și înaintare în slujbă. În general, V. E. Moldovan privește fenomenul american cu ochi admirativi, fără a eluda însă pericolele la care se expun cei care emigrează. În finalul notelor sale, dă o serie de Sfaturi și îndrumări pentru cei ce pleacă la America, neuitând să atragă atenția asupra numeroaselor pericole și înșelăciuni la care se expun și în primul rând la o muncă obositoare, dezumanizantă, aspecte negative pe care le reia, mult amplificate, în ziarul „Solia satelor”. „Traiul e mai scump în America decât la noi. Ca să-ți câștigi hrana trebuind să muncești mai mult și mai greu, deoarece nimeni nu te ține în cinste... Acolo se muncește iarna-vara. Lucrezi în fabrică la năduf, la arșiță, în praf, cu moartea în spate, lucrezi la canale, cu sapa și roaba, pe vânt și în ninsoare, în apă până în brâu” în timp ce „bogătanii dacă nu le face legea pe plac, închid fabricile și muncitorii rămân pe drumuri”².

Aceste cauze sociale le scoate în evidență și studiul competent pe care-l efectuează asupra emigrației române în America Ion Iosif Șchiopul în 1913. Arătând care e situația coloniilor românești din America, starea lor economică, culturală, demografică și politică, autorul conchide: „Cauzele cele mai puternice care determină emigrarea în America au fost și rămân cauzele economice. Oricât de ispititoare ar fi scrisorile din America, oricât de convingătoare îndemnurile agenților de tot felul, – românii noștri n-ar fi luat în mână toiagul pribegiei, dacă în afară de aceste motive subiective nu i-ar fi influențat și alte motive obiective, făcându-i chiar accesibili pentru motivele subiective, înțelegem cauzele economice.

Dacă acasă ar fi avut puțința să trăiască pe urma muncii lor, puțini români ar fi dat ascultare glasurilor care îndemnau spre emigrare, pentru că românul nu-și părăsește așa ușor țara în care o duce binișor, numai fiindcă a auzit că în altă țară ar putea trăi, poate, mai bine. Dar chiar această situație economică precară a făcut, ca îndemnurile spre emigrare să fie ascultate cu atâta grabă. Este bine să ne dăm seama de acest lucru dacă voim să rezolvăm chestiunea cum s-ar putea pune capăt emigrării statornice, care an de an ne răpește mii și zeci de mii de brațe muncitoare”³. Aceași imagine sumbră, a unei Americi a exploatarei nemiloase ne-o dau și Scrisorile din America ale lui Leon Feraru cunoscut în țară pentru colaborările sale la „Flacăra” și la alte reviste simboliste. Poetul român care face o vizită în Statele Unite în 1913, găsește în spatele „miracolului economic american” o tristețe a muncii și suferinței imigranților fără pereche, o neconținută stoarcere de puteri a flăcăilor plecați de acasă. Imaginea Americii este pentru el aceea a unui imens creuzet, în care focul cazanelor nu se stinge niciodată, ca într-un fel de Gheenă modernă. „Mai mult de o sută de mii de români transilvăneni sau macedoneni umplu minele, și fabricile trusturilor. Fumul și praful otrăvitor al uzinelor, noaptea cea veșnică a galeriilor subterane, pustietatea Montaniei, își înfig ghearele lor însângerate, ucigătoare, și în plămânii, ochii și nervii fraților noștri goniți de foame și de împilări.

Businessman-ul miliardar, regele aurului, petrolului, oțelului și al cărnii de vacă, se îngrașă și se umflă și din picăturile de sânge, stoarse strop cu strop din trupul flăcăului – voinic și verde ca bradul, în clipa venirii lui în America, – slab, ofticos, orb și istovit la plecare (...) Dorul, lacrimile, frângerile de mâini, singurătatea nu sunt nimic pe lângă jarul și negura uzinelor. Acolo, în imperiul lor de oțel; unde scapără focul; unde se învârt sălbatic roțile dințate, unde aleargă curele și membre bizare de metal se mișcă în chip fantastic; unde praful se amestecă cu fumul cel înecăcios și încinge o horă drăcească; unde

¹ Pe aiurea și pe la noii, nr. 18, p. 1.

² V. E. Moldovan, *De pe la America*, în „Solia satelor”, nr. 5/1912, p. 2.

³ Ion Iosif Șchiopul, *op. cit.*, p. 31.

se încuibă tuberculoza, sifilisul și toate plăgile câte sunt, unde ochii se înroșesc și sângerează ca privirile diavolului, unde rânjesc truda, foamea, greva, revolta, moartea, moartea lentă și perfidă, moartea grăbită, fulgerătoare..."²⁷.

Ochiul său este deosebit de critic, revolta abia stăpânită. Studiul emigrației se face atent, la fața locului, cu o alură de reporter. El surprinde pe viu fenomenul debarcării noilor veniți, carantina care-i așteaptă la Ellis Island, examenul polițienesc și vamal, transportul în ciurdă, sistemul de uniformizare al materiei umane. New Yorkul i se pare „un imens monstru marin, cu zeci de tentacule imense de granit”, iar Statuia Libertății o sfidare la adresa libertăților acestor noi trupe de nenorociți aruncați aici din toate colțurile lumii în urma unei propagande deșănțate. America este pentru el o țară a contrastelor, în care un număr redus de miliardari, „regi” ai unui produs sau altul, domină din înălțimile triumfătoare ale skyscraperilor, în timp ce mulțimile umile asudă din greu pentru o bucată de pâine. Lupta pentru existență este aici grea, feroce, căci o veșnică întrecere, o cursă fără egal are loc în toate sectoarele vieții, de la cetățile aerului, imensele zgârie-nori adăpostind afacerile de milioane, până jos, în strada obscură și cabinul cel mai nenorocit. „înșelând pe indienii localnici cu mărgelile de sticlă, luându-le pământul și împingându-i tot mai nemilos spre vest, americanul a impus o lege aspră a luptei pentru existență care a devenit cu timpul tot mai necruțătoare”¹². Americanismul e o formulă de viață, pe care el n-o laudă, nici n-o dezaprobă. O observă însă atent, perspicace, scrupulos în afaceri, în magazine, pe stradă, în universități (Yale), în colegii (Mount Holyoke), în teatru (Brooklyn Bridge), în alergătura americanului după „fun”, fără de care nu-și poate concepe existența. Dovedind înțelegere pentru anumite aspecte ale sistemului educativ american, pentru râvna pregătirii din Universități, pentru seriozitatea dovedită în propășirea culturii, autorul nu cedează teren elogiilor atunci când e vorba de /exploatarea crâncenă a muncitorului de fabrică, ori contrastantele inegalități de clasă, Leon Feraru se arată a fi în aceste pagini un memorialist sever, ce nu admite rabat de la prețul ridicat plătit ieșirii la liman a omului. Critica la adresa unor fenomene negative ale societății americane se face de pe pozițiile statutului de țară agrară și a unor forme sociale tradiționale, procesul dezumanizării capitaliste de masă nefiind încă la noi atât de puternic. Are însă și rețină proaspătă pentru reținerea noului, a ceea ce a devenit deja bun câștigat în mersul spre civilizație al omenirii.

Ce putem spune la sfârșitul acestei prime etape de contact a călătorilor români în marea țară de peste Ocean? În primul rând că relatările de călătorie n-au ieșit încă din stadiul de explorare savantă sau de informare. Predomină încă aspectul informativ și moral-educativ al discursului, cel literar fiind încă în faza sa incipientă. Dar Leon Feraru, prin notele lui nervoase, pline de observație avidă, anunță intrarea relației de călătorie despre S.U.A. sub zodia esteticului, care va veni odată cu jurnalele lui Petru Comarnescu și ale altora.

¹ Leon Feraru, *Scrisori din America*, în „Flacăra”, II, 1913, nr. 22 (16 mart), p. 173. A se vedea și continuarea: *Ellis Island*, nr. 23, p. 182; *Statul de pescăruși*, nr. 24, p. 191; *Cetatea aerului*, nr. 25, p. 195; *Americanul*, nr. 27, p. 211; *Brooklyn Bridge*, nr. 29, p. 221; *Yale*, nr. 30, p. 237; *Mount Holyoke*, nr. 35, p. 279; *Muzicanții de pe bord*, nr. 38, p. 301; *Cele două primejdii*, nr. 42, p. 333.

² *Cetatea aerului*, în „Flacăra”, II, 1913, nr. 25, p. 195.

◆ MARIN IANCU

Peter Neagoe. Un prozator ardelean în America

Se întâmpla prin 1901 sau 1903, când, atras de valul unor masive mișcări de populații care au cuprins și Europa, în principal până la declanșarea primului război mondial, tânărul ardelean Peter Neagoe părăsește țara împotriva dorinței părinților săi, ca spre sfârșitul anului 1906, depășind calvarul mai multor peregrinări prin unele țări europene, se stabilește pentru tot restul vieții în America, la New York, unde, în paralel cu mai multe îndeletniciri, își continuă studiile artistice la *Academia Națională* și în cadrul *Asociației Studenților de Artă*.

Scriitorul a văzut lumina zilei la 7 noiembrie 1881, în Odorhei, o localitate de lângă Sibiu, imaginea specială a satului românesc transilvănean urmând să-l însoțească pe viitorul prozator până la dispariția sa din viață, survenită în localitatea Kingston, New York, la 28 octombrie 1960, cu puțin înainte de a împlini vârsta de 79 de ani. Absolvent al Facultății de Drept, tatăl său renunță la meseria de avocat și, preferând viața liniștită de la țară, se mută la Acileu, lângă Sibiu, unde a ales să practice meseria de notar. Aici viitorul scriitor își va petrece copilăria, întreaga atmosferă patriarhală având să-și pună destul de vizibil amprenta asupra viitoarei sale evoluții. De la vârsta de 6 ani, copilul urmează primele clase primare în sat, după care este dat la un liceu german din Sibiu, deprinzând aici limbile germană și maghiară. În 1900, imediat după absolvirea liceului, trece munții la București, unde se înscrie la Academia de Belle-Arte, unde, după unele informații, aflăm că va fi coleg cu Constantin Brâncuși, frumoasa prietenie care îi va lega de acum pe toată viața va face ca drumurile lor să se intersecteze în repetate rânduri. Viața studentască bucureșteană își va pune puternic amprenta asupra tânărului, audient pasionat al cursurilor de drept roman susținute de profesorul Gheorghe Danielopol, ale celor de filosofie ale lui C. Rădulescu-Motru și, nu mai puțin, ale celor de psihologie având-o ca titular pe Coco Dumitrescu. Odată cu primele manifestări literare pe când, asemenea lui Panait Istrati, începuse să activeze în cercurile socialiste ale „României Muncitoare”, cu articole și traduceri din volumele *Vagabondul* și *Tovarășul meu de drum* de Gorki, publicate în 1905 în Editura Biroului din București, Peter Neagoe își face primele proiecte de emigrare în Statele Unite, unde prietena sa evreică se hotărâse să plece cu întregi familie. Așa se întâmplă ca, după popasuri puțin mai prelungite la München, în 1906 se îmbarcă pentru America, aici sărăcia și alte tot felul de lipsuri îl vor obliga la tot mai grele ocupații, împărțându-se în acest fel, sub multe aspecte, destinul protagonistului povestirii sale, *Lumea Nouă*, din volumul de povestiri *Storm*, tipărit în limba engleză la Obelisk Press în 1932, la Paris, odată cu *Tempêt*, versiune tradusă și în românește de către Profira Sadoveanu și Teodora Sadoveanu în 1936, cu titlul *Vifor*. la Editura Adevărul.

Cu o situație financiară încă destul de precară, Peter Neagoe se mulțumește cu tot felul de profesii. Acceptă să muncească într-o fabrică de scaune sau într-o uzină de automobile, apoi într-un restaurant, pe post de chelner, fără să renunțe vreodată însă la gândul de a-și continua studiile în domenii pe măsura aspirațiilor spre o cu totul altă condiție socială și intelectuală. Aceasta îl și îndeamnă să se înscrie la Facultatea de Belle-Arte, timp în care face desene pentru ziare, ajunge corespondent de război la Viena, în timpul primului război mondial, revenind după război la picturi și portrete pentru copii, câștigurile obținute ajutându-l să se mute în sudul Franței, în localitatea Mirmande, unde soția sa, Anna Frankel, se bucura de toate condițiile în a se dedica sculpturii. În liniștea acestui refugiu, Peter Neagoe se

dedică scrisului, lucrând mai întâi ca redactor la revista internațional „The New Review”, apoi, tot mai intens, la antologii și traduceri. Odată cu această revenire în Europa, își intensifică activitatea scriitoricească și are marea șansă de a îl reîntâlni pe Constantin Brâncuși, fostul său coleg de la Școala de Belle-Arte din București, căruia, mai târziu, îi va dedica romanul *Sfântul din Montparnasse*, publicat postum, în anul 1965, la New York și, după mai bine de un deceniu, în 1977, în România, în traducerea lui Sever Tita și cu o prefață de Ioan A. Popa, volum intrând în tradiția cărților romanțate despre viața unor personalități celebre. Astfel că, în martie 1928, îi apare prima povestire, *Caleidoscop*, în revista „Transition”, unde începe să lege prietenii cu o parte dintre scriitorii emigrați din Statele Unite, între care Ezra Pound, Gertrude Stein, Hemingway, T. S. Eliot, dar și cu James Joyce, Tristan Tzara, Paul Eluard și cu alți scriitori, cu deosebire membri ai grupurilor dadaiste și suprarealiste. În 1933, Peter Neagoe revine în Statele Unite, scrie în următorii trei ani două romane și un volum de povestiri cu subiecte din realitatea românească transilvăneană. Tot mai cunoscut, numele său pătrunde insistent în cercurile scriitoricești înalte. Criticul Edward O'Brien îi facilitează includerea în volumul *Cele mai bune povestiri ale anului 1932*, alături William Faulkner și Erskine Caldwell, ca în anul următor celebra revistă „Story” să-l include într-o antologie a celor mai bune povestiri apărute între anii 1931-1933. Este întâlnit cu colaborări în diverse alte reviste internaționale de renume, precum „The New Review”, „L' Europe”, „Les Cahiers du Sud”, „Contact”, „The New British Weekly” și altele, după cum, tot acum, în 1932, reușește să încheie antologia *Americans Aboard (Americani în străinătate)*, în care, printre cei 52 de scriitori americani, sunt cuprinși Hemingway, Ezra Pound, Gertrude Stein, John Dos Passos, W. Carlos Williams și E. E. Cummings. Continuă publicarea volumelor *Easter Sun (Soare de Paști)*, 1934; *There is my heart (Acolo îmi e inima)*, 1936), prin care deja reușește să se impună ca unul dintre marii scriitori americani. În prefața acestei din urmă cărți, criticul Edward J. O'Brien îl compară cu Joseph Conrad, precizând că „Peter Neagoe are marea calitate de a pune pe cititor în direct contact cu elementele naturii, calitate pe care nu o posedă scriitorii americani. Una dintre povestirile lui, *Sposedania lui Gavrila*, ar fi putut s-o semneze însuși Boccaccio, dacă povestirile acestuia n-ar fi scrise în maniera nobililor și a doamnelor de curte de pe vremea aceea, cu toate că mă îndoiesc că Boccaccio ar fi putut să cunoască atât de bine un țăran sau un preot, pe cât de bine îl cunoaște Peter Neagoe”. După doi ani de interdicții, la puțin după apariția la editura Albin Michel, primul său volum intitulat *Tempête* ajunge să fie reimprimat în 1936 de către editorul Coward McCann sub titlul *Winning a Wife (Câștigă o soție)*. Se împliniseră două decenii de ședere în Statele Unite, timp în care, reușind să stăpânească perfect limba engleză, Peter Neagoe se consacră cu fervoare scrisului, ajunge în scurt timp la maturitatea creației sale artistice, astfel încât, de la primul volum de povestiri în limba engleză (*Storm*, Paris, 1932; *Vifor*, 1932, traducere în română de Profira și Teodora Sadoveanu, 1939), scriitorul reușește să se impune printr-o proză de mare vigoare, cu accente autobiografice, inspirată, cu mici excepții, aproape în întregime din mediul tradițional de o profundă vitalitate și coeziune a satului ardelen de la sfârșitul veacului trecut. Oază de patriarhalitate și armonie, satul românesc este pentru Peter Neagoe un punct fundamental de inspirație. Acest aspect ar putea explica într-un fel și atracția pe care scriitorul a simțit-o față de satul ardelenesc de la începutul secolului trecut, un fel de frumusețe robustă, cu tradițiile și obiceiurile sale specifice, satul de la munte, cu rosturi temeinice în toate preocupările și tradițiile sale, un fel de existență în mijlocul naturii, după cum apare în fiecare dintre scrierile sale, precum în câteva scene din *Soare de Paști*. Acestea sunt doar câteva dintre motivele pentru care, deși a scris în limba engleză („Când am început să visez în englezește, mi-am dat seama că aceasta îmi este limba”), Peter Neagoe trebuie socotit în același timp și scriitor român. În acest context, cu totul impresionantă se arată povestea eroinei Ileana din romanul *Easter Sun*, în versiunea franceză *Iléana la posédée*, iar în versiunea românească *Soare de Paști*, unde o fată frumoasă dar fără noroc, sedusă de Serafim Corbu, un tânăr bogat, devine obligată să iasă din reperele de normalitate ale satului și să urmărească un comportament ce stârnete o adevărată psihoză colectivă, cu reacții și interpretări ajunse în a crea un adevărat șoc în sufletul părinților și ai sătenilor, care sfârșesc, în final, să o acuze pe Ileana de vrăjitorie („*Satu-i blestemat cu ea...*”). Găsind

înțelegere în cuvintele învățătorului ghebos Tedescu, fata acceptă să fie ocrotită de acesta, alături de care decide să părăsească satul. Într-o mărturisire, Peter Neagoe dezvăluie caracterul autobiografic al romanului *Easter Sun* (*Soare de Paști*), publicat în 1934 și tradus în românește de Ionel Jianu în 1940: „Voi încerca să prezint cititorilor un tablou al țăranului român și al țării sale.” În viziunea autorului, romanul dezvoltă istoria unui destin nefericit, constituindu-se, totodată, într-o radiografie a unei lumi de o mare inflexibilitate în fața schimbărilor radicale din universal interior țăranesc. Sustrasă ordinii comune, Ileana lui Ion Chioru, după ce-și încredințează iubirea unui bărbat mai prejos decât ea, își vede amenințat viitorul și chiar viața de lipsa de înțelegere a sătenilor față de tot ceea ce nu intră în tiparele lor obișnuite. Atmosfera specială a acestei lumi, cu acțiuni care se desfășoară după anumite rituri străvechi (claca, hora, masa familiei), tensiunea sugerată de evenimentele din jurul celor doi tineri, cu întâlnirile lor mereu în contradicție cu ceea ce îi înconjoară, fac din acest roman una dintre cele mai reprezentative creații ale lui Peter Neagoe. „Când aveam 11 ani, se destăinuie autorul, mă îndrăgostisem de Ileana. Ea îmi cânta în grădină și, în cele mai călduroase zile de vară, mâinile ei îmi răcoreau obrajii înfierbântați. Tatăl ei era un țăran foarte muncitor. Îmi era teamă de el pentru că era sumbru și aprig. Învățătorul Tedescu e și el un prieten al meu. Am trăit cu aceste personaje mulți ani, mult timp după ce le-am lăsat în voia sortii lor, dar ele au insistat, urmărindu-mă peste tot în lume. Acum patru ani am hotărât să le pun într-un roman.”

Publicat în 1936, în același an cu volumul de povestiri *Winning A Wife* (*Cucerirea unei soții*), cel de al doilea roman autobiografic, intitulat *There Is My Heart* (*Iată inima mea*), încheie perioada creatoare de vârf a scriitorului, fiind tradus în limba română de Ioan A. Popa în 1975, dimpreună cu povestirile din *Storm*, sub titlul *Povestiri* (Editura Dacia, 1972), după cum, mai târziu, profesorul clujean Sever Popa va traduce și ultima scriere a lui Peter Neagoe, rămasă postumă și publicată doar în 1965 sub titlul *The Saint of Montparnasse* (*Sfântul din Montparnasse*), la editura Chilton Books din Philadelphia, cartea fiind cunoscută ca o reconstituire ficțională a vieții lui Constantin Brâncuși. Apărut la New York, în anul 1948, romanul *A Time to Keep* (*Timp de neuitat*), rămâne, de departe, scrierea cea mai cunoscută la noi, poate într-o măsură egală cu romanul *Sfântul din Montparnasse*, și pentru felul în care este zugrăvit satul românesc. Prin toate aceste aspecte, romanul *A Time to Keep* (*Timp de neuitat*) rămâne o emoționantă carte de amintiri a copilăriei petrecute în satul Aciliu de lângă Sibiu, o idilă cu personaje memorabile, precum înțeleptul moș Gherasim, Popa Radu și Pavel Gorun, hâtrul Berbec, maestru al ironiei și al vorbei disimulate, Ileana lui Ion Chioru, eroina primului roman, *Easter Sun*, alături de învățătorul, părinții și rudele sale. Scriitorul dezvoltă în această formulă a romanului formației și a romanului familial două coordonate majore: tabloul comunității rurale ardelenesti de la sfârșitul secolului al XIX-lea și educația lui Petru, după cum următoarea opinie critică a lui Mircea Anghelescu confirmă în cel mai convingător mod cu putință asemenea merite ale acestei cărți: „Eliberată de rigoarea construcției convergente și de tirania unor personaje puternice, dar încifrate, refractare oricărei confesiuni, cum sunt cele ale primelor sale două romane, *Timp de neuitat* este o carte fermecătoare prin coloritul exuberant al scenelor din copilăria autorului, extraordinar de vii după mai bine de jumătate de secol în memoria sa, prin intuiția justă a caracterelor, atât de diverse și de compoziție sub aparențe mereu înșelătoare pentru un străin.”

Elementele epice și părțile descriptive, pline de culoare și cu observații privind desfășurarea activităților zilnice ale familiei sale, se alătură episoadelor autobiografice sau lirice, semnificative pentru formarea ideii privind creșterea și înțelegerea unei lumi. În portretul notarului, tatăl lui Petru, sunt semnificative atitudinile de îngăduință și înțelegere pentru problemele comunității rurale. Printre alte personaje memorabile, Popa Radu intră în aceeași componentă tradițională a satului românesc prin robustețea și dragostea de viață, învățătorul Vlad trăiește intens pentru propășirea spirituală a omului de la țară, iar Moș Gherasim devine, în linia acestei tipologii, întruchiparea ideală a unei mai adânci înțelepciuni bătrânești. Mai mult decât atât, alături de mama sa, sub privirile căreia face primii pași ai cunoașterii, prin sobrietate și prin putere de judecată, Moș Gherasim devine elementul unificator al întregii evocări. Din aceeași perspectivă sunt prezentate și celelalte personaje, apariții bine conturate,

exemple de hărnicie și dragoste față de glia strămoșească. Așa sunt și Serafim Corbu din *Soare de Paști*, feciorul plecat la oraș ca să poată face comerț, Anghel din Miercurea sau primarul din Valea Lată din *Drumuri cu popas*, Banciu din *Viscol* sau preotul din *Păstorul Domnului*, chiaburi care nu cunosc sărăcia, dar cu oarece înțelegere față de cei săraci, precum Anton din *Timp de neuitat*, omul de încredere al lui Moș Gherasim. Surprinse într-un cadru social mai larg, sunt prezentate și eforturile eroului din romanul *Drumuri cu popas*, Ion Codreanu, în dorința sa de a se desprinde din strânsoarea capcanelor unei vieți mai puțin darnice. Dezamăgit de faptul că iubita sa, Marina, se simte tot mai atrasă de Alexandru, băiatul plecat la studii în oraș, Ion Codreanu ia decizia de a-și încerca norocul departe de țară, în America. Pe drum, acesta este atras de primarul din Valea Lată spre gospodăria sa, cu gând să și-l facă ginere, dar și de Anghel, negustorul de lână, care-l dorește cumnat.

Abordând aceeași statornică idee a drumului și a temei peregrinului, care aduce eroilor săi durere și, alteori, alinare, *Drumuri cu popas* întrunește toate caracteristicile unui roman inițiativ. În ciuda atracției exercitate asupra țărănimii, America capătă în mentalitatea unor oameni mai luminați ai satului, precum învățătorul sau primarul, semnificația unui tărâm al dezrădăcinării. „Ce să te mai duci la celălalt capăt de lume. Ce este lumea? Lumea este omul, căci prin om l-a făcut Dumnezeu, pe care le vezi și care în toate părțile sunt pe o formă. Am auzit și eu de câțiva amărâți de țărani care au plecat în America. Ce crezi că s-a întâmplat cu ei? Au tânjit fără încetare, căci dorul de casă trăia nedormit într-înșii, iar când au izbutit să se întoarcă din nou acasă, au dat laudă Domnului.” Memorabile sunt și cazurile în care competițiile pentru o viață mai bună duc la acerbe neînțelegeri și incompatibilități. Așa de pildă, în *Timp de neuitat* este descrisă iubirea fetei primarului față de băiatul fierarului, Pavel Coman, dar respins de părinții fetei, care îl doreau ca ginere pe învățătorul Anton Vina. Un bun psiholog și cunoscător excelent al vieții satului, Peter Neagoe se dovedește și în povestirile *Cum se câștigă o nevastă*, *Mulțumire*, *Sposedania lui Gavrilă* sau *Suzana*. Față de toate aceste perspective și forme de evocare a satului transilvănean, Ioan A. Popa nota următoarele: „Aparența lui Neagoe la literatura română a Transilvaniei prezintă unele note specifice, fără îndoială un rezultat al climatului literar în care s-a format: el nu ocolește conflictele dintre personaje, oferindu-le adâncime sufletească, își prezintă eroii prin dialog viu, posedă un simț acut al determinării locului și o precizie a stilului pe care a învățat-o de la un Joyce, un Proust sau un Hemingway.”

Noutatea cea mai mare a prozei lui Peter Neagoe constă în fenomenele de viață pe care le explorează și în vigoarea prin care le expune. Poem cald al aducerilor aminte, romanul *Timp de neuitat* întregeste tabloul cuprinzător al satului românesc, imagine pe care Peter Neagoe a prețuit-o și a recreat-o cu mare prospețime într-o limbă străină și departe de locurile natale. „M-am născut pe pământ românesc, îi plăcea să o mărturisească vădit emoționat ori de câte ori avea ocazia. Am ascultat glasul munților, câmpiilor, pădurilor, râurilor cu urechile mele și cu cele ale unui lung șir de strămoși.” Cuprins tot mai puternic de nostalgia meleagurilor natale, scriitorul își revede țara în 1937. Primit cu mare bucurie, ales membru de onoare al Societății Scriitorilor Români, lui Peter Neagoe i se organizează o serie de turnee și șezători în Sibiu, Lugoj, la 11 aprilie 1937, în sala Teatrului Traian Grozăvescu, și, cu deosebire, la Deva, unde, la 9 mai 1937 are loc o mare șezătoare literară cu participarea scriitorilor Aron Cotruș, Ion Th. Ilea, Valeriu Bora, Vlaicu Bârna, M. Ar. Dan, N. Rusu. În paralel cu aceste întâlniri, o bună parte din presa vremii, din Deva („Eu și Europa”), Lugoj („Fruncea”) și București („Adevărul literar și artistic”), a desfășurat o insistentă campanie în favoarea scriitorului, oferind diverse știri, bogate informații asupra unora dintre operele acestuia, comentarii și multe detalii biografice. Dintre toate acestea, cu totul memorabil rămâne portretul fizic pe care îl realizează Victor Eftimiu în „Adevărul literar și artistic” (1937, nr. 854, 18 apr., p. 13), din care Peter Neagoe apare ca un „bărbat tânăr, cu o claie de păr cărunt în cap, cu un vârtej din aceeași chică revărsat pe frunte, ca la dulăii moțați”.

◆ CONSTANTIN ARCU

Ministrul

XVIII.

Alex recitea pentru a treia oară decizia de pe biroul său, fără să priceapă ce trebuia să semneze. Ce se afla în spatele acelor paragrafe? „Asta înseamnă analfabet funcțional, probabil”, își spuse. „Cineva urmărește să așeze în funcții importante indivizi incompetenți?”. Acel *Cineva* ar fi putut să-i propună un post potrivit pregătirii și aptitudinilor sale, nu să-l arunce într-o companie care se ocupa de persoane în vârstă și de răposați. Nu toți românii sunt idioți, însă deseori erau puși parcă anume în locuri nepotrivite, ca să pară așa.

Ședința consiliului de administrație se terminase de vreo jumătate de oră și doamna secretară Lena, o femeie încărunită, cu ochi negri, scundă și plinuță, îi lăsase pe birou decizia pentru semnare. Consiliul era format din doamna directoare, doamna doctor Athzeimer și Americanu, cum era poreclit domnul cârcotaș, care trăise ani de zile în New York. Exceptând-o pe doamna Athzeimer, care pretindea că e anestezist, ceilalți erau străini de problemele medicale din companie.

Doamna secretară întocmea ordinea de zi la sugestia directorului general, Gogu Voineag, iar ei aveau sarcina să aprobe fiecare punct. Prin decizia din acea zi, CA-ul, cum numeau pe scurt consiliul de administrație, aprobase modificarea organigramei și a statului de funcții, conform anexelor din care Alex nu înțelegea mare lucru. Secretara îl informase că în CA urmau să mai fie incluși doi membri, un domn Jimi, concubinel directoarei, și încă o persoană care urma să fie stabilită. Inițial fusese numit un alt domn, numai că acela se îmbolnăvisese de ciroză și urma să fie supus unei intervenții chirurgicale.

Se străduiau cu toții să lase impresia de competență și seriozitate, făceau comentarii pe marginea anexelor gata întocmite, propuneau amendamente, însă doamna Lena îi aducea de fiecare dată la varianta pe care le-o pusese în față. „Domnul ministru a sugerat...”, obișnuia să argumenteze. Urma un moment de tăcere, apoi doamna Jana, cu un zâmbet fabricat pe loc: „De sus, lucrurile se văd mai clar. Despre ce vorbim?”. Iar Americanu făcea o ultimă tentativă de răzvrătire: „Să semneze domn' ministru. De ce ne pune pe noi?”. Numai că subiectul era închis și se trecea la următorul de pe ordinea de zi. Rareori se abținea careva, iar votul împotriva, din lipsa argumentelor consistente, nu se practica.

Nu dovedeau combativitate și pentru că, după ce semnau procesul-verbal de ședință, toate problemele dispăreau ca un fum în urmă. Erau ca și rezolvate. Ei decideau și salutare la neamuri! Alții executau ordinele. Un paragraf spre finalul fiecărei hotărâri prevedea sec: „Directorul general va aduce la îndeplinire prevederile prezentei decizii”. Mai departe urmau să-și bată capul, numai și numai pentru a le împlini voia, directorul general, ministrul și toate mărimile din domeniu.

Linga decizie, pe birou, se afla și o adresă către domnul ministru Vladimir Voineag, prin care se solicita suplimentarea paturilor din secția de ATI, precum și asigurarea resurselor și echipamentelor necesare, inclusiv de personal, în cadrul companiei. Compania fusese inițial cu capital privat, însă în vremuri de pandemie viața oamenilor era pe primul plan și nimeni nu mai făcea distincții mercantile între capitalul privat și cel public. Acum nu mai funcționau regulile obișnuite. În condiții normale, achizițiile importante se făceau pe baza unor licitații, acum nu mai era timp de mofturi dintr-astea.

Puțin mai târziu apărură doamna Lena să ia hârtiile semnate și-i transmise că domnul director general îl roagă să meargă în cabinet. După ieșirea secretarei, se întrebă ce putea fi atât de important. De obicei,

directorul general era plecat în străinătate pentru încheierea unor contracte și treburile administrative curente rămăneau pe capul doamnei Jana. Chiar și când se afla acolo, Gogu nu-și bătea capul cu bolnavii, preferând să urmeze proceduri de revitalizare la etajul trei, alături de alți seniori.

– La etajul unu avem un pacient grav bolnav, domnu’ președinte, îl informă, pe un ton oficial, Gogu Voineag, după ce-i făcu semn să ia loc pe canapeaua din colțul biroului.

Alex fusese informat despre incident. Infiriera surprinsese o discuție aprinsă la telefon, presărată cu amenințări. Pacientul Geo Minea își soma interlocutorul să-i restituie banii, zeci de mii de euro, altminteri îl va da pe mâna procurorului sau va plăti niște rakeți ucraineni care să-l împuște. Alarmată de agitația pacientului, infiriera o înștiințase pe doamna doctor care-i reținuse de îndată telefonul. Degeaba. Starea bolnavului se înrăutăți brusc și cardiologul își văzu munca ducându-se pe apa sâmbetei, riscând să ia de-a valma și bolnavul. Pacientul stătea în perfuzii, într-o stare de confuzie totală, aiurind.

– Așa este, încuviință Alex. Din păcate, situația e gravă. Cardiologul îi dă puține șanse.

– Asta-i treaba lui Dumnezeu, spuse, jovial, Gogu. Noi însă avem altceva de făcut. Mă întreb dacă n-ar fi preferabil să fie mutat sus. Se pare că s-a infectat cu Covid. E sugestia doamnei directoare, eu nu mă amestec în treburile curente. Dumneavoastră decideți aici, în ultimă instanță. Eu sunt a cincea roată la căruță, ca să zic așa.

Alex se abținu să nu izbucnească în râs. „Ce parșiv”, își spuse. „Eu sunt a cincea roată la căruță, cică. Tre’ să fie ceva la mijloc, n-are dreptate Americanu? Nu comentează el degeaba...” Apoi, încercă să se concentreze pe sugestia directorului general care se plimba cu pași elastici pe lângă biroul masiv.

– Să fie mutat la secția ATI Covid? Din câte știu, pacientul se află la reanimare cu AVC, na, că m-am familiarizat și eu cu acronimele astea. Nu știu să fi căpătat virusul.

– Mă întrebam dacă nu-i oportun să fie mutat, fără mult tam-tam. Prin decizia pe care ați semnat-o solicitați suplimentarea paturilor din secția de ATI, iar eu trebuie să aduc la îndeplinire ordinul. Mă gândeam că un deces în secția de Covid ar fi de dorit, ca să spun așa, probabil că ne-ar spori șansele să obținem o finanțare substanțială.

– Nu știu ce să spun, obiectă, cu jumătate de glas, Alex. Nu m-am gândit.

– Nu are nimeni nimic de pierdut, iar mortul nu comentează pe chestia asta, o dădu pe glumă domnul Gogu. N-o să facă scandal dacă pe certificatul de deces e scris Covid, în loc de AVC. Ce să-ți spun, mare scofală. Tot aia e, nu-l premiază nimeni. De obicei, rudele nu acceptă asta, pentru că le dai cadavrul într-un sac sigilat și nu mai pot să-l spele, să-l pupe și toate alea.

Argumentele directorului general păreau de necombătut la prima vedere, iar Alex se abținu să facă vreo obiecție. Prefera să nu se pronunțe tranșant, la urma urmelor sugestia fusese livrată politicos și părea rezonabilă. Numai să obțină un răgaz, cât să cugete la ea și, eventual, să-i ceară și Soniei opinia.

– Cred că-i o idee bună, acceptă. Să vedem ce spun și colegii din CA.

– Nu, lăsați-o baltă, se opuse brusc domnul Gogu. Chiar vă rog să uitați, era o prostie. Nu vreau să se creadă altceva. Dar știți cum e, ne zbatem și noi să supraviețuim...

Alex ieși din cabinet, înnegurat la față. Directorul general îi sesizase ezitarea și nici măcar n-a încercat să-și ascundă nemulțumirea. Și dintr-odată a schimbat placa. Ultimele fraze urmăreau să pună în evidență tocmai acest lucru. Nu-i plăcea să fie refuzat, era bine de știut. Și, socotind la rece, argumentele lui păreau corecte. Fiecare deces având drept cauză coronavirusul le mărea șansele de a fi dotați cu paturi pentru secția de ATI și echipamente speciale sau cine știe ce avantaje se mai puteau obține.

Întors în birou, scoase din sertar sandvișul cu ton pe care-l cumpărase în drum spre serviciu și începu să mestece dus pe gânduri. Situația putea să se complice, socoti el, fără să-și ducă ideea până la capăt. Erau vremuri încurcate și într-un ungher al sufletului său stăruia un sentiment vag de teamă, o presimțire sumbră că răul din lume poate lua și alte forme. De câțva timp, în mod curios, se simțea uneori bântuit de temeri abstracte. Părea o boală pe care o căpătase din senin, fără vreun semn de avertizare.

Fusea surprins și derutat, pentru că el dintotdeauna se considerase un om cu picioarele pe pământ, în ciuda tendințelor vizionare pe care le manifestă îndeobște nativii din zodia Pești.

Puțin mai târziu, bătu la ușa Americanu. Era pentru prima dată când intra în birou și Alex se simți dator să-l întrebe dacă-l putea servi cu ceva. Omul dădu din mână, refuzând. El n-avea nimic în birou, însă ar fi putut cere unei asistente să facă o cafea. Americanu nu consuma cafea de ani buni, din cauza foalelor, explică acela, arătând cu mâna spre inimă. Alex strânse ghemotoc ambalajul sandviciului, căută din priviri un coș în care să-l arunce, apoi renunță și-l așează pe dulăpiorul de alături.

Americanu luă loc pe scaunul din fața biroului. Își scoase șapca de baseball și-și făcu vânt de câteva ori. Apoi se plânse că sirena salvării îi stresa câinii și motanul, deși mutase cuștile în spatele curții, lângă morga spitalului.

– Kiki s-a îmbolnăvit, draga de ea, spuse, cu voce baritonă. A venit tocmai din State, ca să dea colțul aici?

– Cine-i Kiki?

Alex se afla încă sub impresia discuției cu directorul general și nu fusese atent la plângerea Americanului.

– Kiki? E cățeaua mea, distinse domn.

– A-ha, sigur, admise Alex.

– Aia roșcată, cu bot de bulldog. Exact așa era și maică-sa. Frumoasă cățea!... Și cuminte, n-am ce să spun.

Alex fu dezamăgit. Kiki i se păruse grasă, posacă și pocită la înfățișare, cu blana maronie năpârlind, acoperită de cruste albicioase. În schimb, cățelul alb cu negru era vesel și mereu pus pe șotii, când erau scoși la plimbare prin curte sau prin împrejurimile Centrului de gerontologie.

– Și pe celălalt cum îl cheamă?

– Dante. E câinele unei prietene care s-a mutat la bloc și l-a lăsat la mine, până una-alta. Numai că aici n-am nici eu condiții. Să vedem cât mai durează pandemia și balamucul cu vârstnicii...

– V-ați mutat aici din pricina pandemiei?

Alex îl privi cu interes, personajul părea bizar și pitoresc.

– Cu rușine trebuie să spun că mai mult din cauza derbedeilor tineri, distinse domn. Am trăit în State peste treizeci de ani, da' n-am întâlnit atâta impertinență ca la imbarbii ăștia sau cum se spune...

– Imberbi, încercă să-l ajute Alex. Cred că imberbi ați vrut să spuneți.

– Da, acceptă celălalt. Vorbeam și-acolo limba română, mai rar, sigur, și-am uitat unele cuvinte.

– Tinerii sunt cam zăpăciți și câteodată sar calul, dar se liniștesc ei până la urmă. Cu vârsta, le trec fumurile astea.

– N-aș crede, distinse domn, îl contrazise Americanu, cu bunăvoință. Priviți ce poate spune un deputat tânăr, în sala parlamentului. Ce să mai vorbim de copiii ăștia?!

Scoase din buzunarul bluzei telefonul mobil și butonă, adăugând că este un clip video care circula pe internet. Îi întinse telefonul Motorola din primele generații și Alex văzu pe ecranul murdar un individ colțos, agitat, în fața unui microfon. În spatele lui se aflau câteva coloane, candelabre și mai multe grupuri de oameni prinși în discuții. Domnul acela nu-și căuta cuvintele, semn că dădea glas unor convingeri puternice: „Nu suport pomanagii ăștia, niște paraziți care nu merită să trăiască. De ce suntem nevoiți să le dăm, lună de lună, din bugetul țării, pensii și nu știu ce, vreți să-mi spuneți? În loc să pună mâna și să muncească, ei stau la pomană! Așteaptă numai să le dăm! Din cauza lor am ajuns la coada Europei!...”

– Ce mizerie, spuse Alex, restituindu-i telefonul. Ce naiba l-a apucat?

– Spuneți și dumneavoastră, ce să mai crezi? De unde a ieșit? Din peșteră? Nu, pe mine mă bate gândul să mă-ntorc în State. Familia mea e acolo. Eu am venit că mama era pe moarte, dar acum nu știu ce mă mai ține aici. Vând apartamentul și m-am dus, numai să se termine nebunia asta.

– Ei, peste tot sunt extremiști. Însă nu-i bagă nimeni în seamă.

Americanu își puse șapca pe cap și se ridică din scaun.

– N-aș crede, se opuse el. De asta venisem, dar m-am luat cu vorba. A fost adus adineaori un domn în vârstă, într-un hal fără de hal. Fiu-său susține că l-au aranjat niște puștani, pentru că nu s-a ferit de-o trotinetă. I-au tras o chelfăneală, de l-au lăsat lat pe trotuar.

– Oau! Și-a fost internat?

– I-au făcut formele, că fusese purtat prin multe spitale și toate sunt full. L-au dus în rezervă, în patul domnului cu AVC, care se află la reanimare. E ok?

– Cred că da, spuse Alex. Poate-l vede doamna doctor, știu eu? Sau l-a văzut deja...

Americanu își încreți fața într-un rictus confuz.

– Domnul meu, doamna doctor Athzeimer e doctoriță, cum sunt eu popă. Are la bază o școală postliceală de asistent medical, pe care a terminat-o în două salturi. Mă rog, are diplomă de la o instituție denumită pompos Academia Americană de Medicină și Asistenți Medicali, pe care a înființat-o domnul nostru director general. Se zvonise că va fi numită secretar de stat, dar deocamdată au lăsat-o moartă-n păpușoi, cum se spune.

– Așa? Interesant.

– Dar nu știți de la mine! Ok? Nu vreau să am discuții și nu știu ce.

– Stați liniștit, spuse Alex. Important acum e să-l vadă careva pe bolnav și să-i acorde primul ajutor.

– Doamna a văzut pacientul și i-a prescris ceva, acceptă Americanu. Tot e bine, pân-ajunge și-l consultă un medic. Că sunt ocupați și ăștia până peste cap.

Un gând începu din nou să-i dea târcoale lui Alex, în legătură cu fizionomia doamnei doctor Athzeimer. Exista un amănunt în expresia ei, o trăsătură vagă a feței, pe care nu reușea s-o identifice și care-i amintea precis de Mari. Pe domnișoara Mari n-o mai văzuse de la plecarea lui Volodea din Paris, însă nu se punea problema să n-o recunoască, chiar dacă și-ar fi făcut o mie de operații estetice. „Parc-ar fi surori”, își spuse Alex.

Pe când Americanu ieșea din birou, simți apărând ceva la periferia gândurilor sale și-l întrebă pe neașteptate, surprins parcă el însuși:

– Care-i numele motanului?

Celălalt rămase în prag, la fel de mirat de întrebare.

– Numele motanului?! Tomy.

– Tomy? Îmi place!

– L-am găsit în fața blocului. Era un ghem mititel și scheuna cu atâta jale, că-ți înmuia inima. Are doi ani de-acum... Dacă mă hotărâsc să plec în State, poate-l luați dumneavoastră.

După ce rămase singur, îi reveni în minte propunerea directorului general. Vorbise de câteva ori cu domnul Geo Minea și i se păruse un individ glumeț și simpatic. Nu-l crezuse în stare să se enerveze atât de tare din pricina unor bani, încât să facă apoplexie. Dar poate că erau șanse să-și revină, presupuse Alex. Întotdeauna există o șansă, chiar și când doctorii se dau bătuți. „E mâna providenței”, își spuse, fără să încerce să vadă în închipuire acea mână în care se aflau salvări miraculoase.

Avea o problemă și găsi de cuviință s-o sune pe Sonia, înainte de a decide ceva. „Când ești cuprins de îndoială, e recomandabil să faci pași mărunți, cu prudență”, își spuse, reluând un dicton pe care-l citise probabil undeva. Întinse mâna spre mobil, când, ca un făcut, începu să-l apeleze un număr necunoscut. După o scurtă ezitare, acceptă convorbirea: „Alo?!”.

Își dădu seama cam cine putea fi, înainte să audă vocea apelantului. Era un telefon la care se aștepta de mai mult timp, perceput ca o primejdie ambiguă, inevitabilă, dar sperând în sinea sa că va veni cât mai târziu. Deocamdată încerca să-și lămurească unele chestiuni și presimți că telefonul acela nu avea să-i fie de ajutor. „Ar fi putut să mai aștepte câteva zile, că nu se întâmpla nimic”, își spuse.

Auzi apoi o voce feminină: „Domnul Dorian? Un moment, să vorbiți cu domnul ministru Vladimir Voineag”. Rămase în așteptare, curios și ușor emoționat. Stratagama i se păru bizară, dar de ce nu-l mira?

Fusese apelat de pe un telefon mobil și, deci, acum doamna trebuia să predea aparatul ministrului. Presupuse că microfonul fusese astupat cu palma, pentru că nu se auzea nimic. Ridică din umeri.

Încercă să și-l amintească pe Volodea în Place de Clichy, locul în care s-au despărțit cu ani în urmă, numai că imaginile i se învălmășeau în cap și nu reușea să-l extragă din înghesuială. Iar acum, pușlamaua își făcea reintrarea în viața lui, în stilul misterios bine-cunoscut. Reușea să intre sub pielea multora și să lase impresia de om de încredere, printr-o inocență jucată cu măiestrie, prin zâmbetul misterios și aerul blând pe care-l răspândea în jur. Rolul îi venea mănășă și nu făcea eforturi ca să intre în el. Din acel moment, în jurul său era întinsă o plasă de simpatie în care se prindeau mulți.

Volodea își exprimă exuberant bucuria că reușise să dea de el după atâta vreme. Trebuia să-l întâlnească numaidecât, să pună țara la cale, îl asigură. Nu accepta nici un refuz, urma să trimită de îndată o mașină. La Agenție nu era luxul de pe lume, îl puse în gardă, în schimb puteau să stea la palavre în liniște. În jumătate de oră mașina va fi la Centrul de gerontologie, să nu care cumva să se miște de acolo. Abia aștepta să-l vadă, adăugase Volodea, spre finalul unei convorbiri în care Alex reușise să strecoare numai câteva onomatopee.

Întâlnirea s-a petrecut într-o clădire mohorâtă, igrasioasă, împrejmuată cu o bandă pe care erau prinse foi de hârtie: „Atenție, cade tencuiala!”. După ușa masivă de la intrare, cu dublură ornamentală din fier forjat, îl urmă pe șoferul taciturn pe un covor întins pe scările mărginite de o balustradă metalică. La etaj pătruseră într-un birou fastuos, cu mobilier stil Ludovic al XVI-lea și oglinzi, iar șoferul îi făcu semn să ia loc într-un fotoliu cu tapiserie înflorată.

Volodea se strecură pe o ușă laterală și veni întins spre el, privindu-l cu afișată curiozitate. Era îmbrăcat într-un costum alb, subțire, și nu purta mască de protecție. Îi întinse pumnul, scuzându-se că, din cauza pandemiei, nu putea să-l îmbrățișeze, ca pe un prieten vechi. Alex își păstră masca sub nas, așteptând să vadă ce are să se întâmple. Privindu-l cu atenție, își dădu seama că Volodea nu se schimbaseră mult la înfățișare. Părul i se mai rărise și dantura părea ușor paradită, în rest arăta cam la fel.

O doamnă agreabilă, în costum bej, cu păr cărunt, strâns în jurul capului, aduse cafele pe o tavă. După ce așează cafelele pe o măsuță și se retrase în aceeași liniște, Volodea scoase o sticlă cu whisky și pahare, scuzându-se că n-avea gheață. La drept vorbind, nu erau băutori de cursă lungă și asta o știau amândoi. Cu gheață sau fără, tot aia era.

Își trase un scaun tapițat lângă măsuță și-l invită pe Alex mai aproape. Ciocniră în amintirea vremurilor trecute și pentru prietenie. Vorbiră despre ce au mai făcut între timp, încercând să se tragă de limbă unul pe celălalt. Într-un moment care i se păru prielnic, Alex se interesă de Mari. Era bine de știut ce și cum. Numai că răspunsul îl lăsă mască. Mari ajunsese deputat la ultimele alegeri parlamentare, ce-și închipuise? După un moment de derută, el se mulțumi să spună „oau”, dând admirativ din cap. La asta chiar nu se așteptase și se întrebă, în sine sa, cu majuscule: „CUM NAIBA?!”.

Privea scândurile vechi din pardoseală, dincolo de capătul covorului uzat, fereastra de termopan montată recent, un asalt al noului peste timpurile trecute, ascultând vocea joasă, calmă, a amicului Volodea, relatând peripețiile vieneze, de după perioada Paris. Atât el, cât și Mari au urmat niște cursuri cu profil economic, nimic deosebit, dar au mai făcut și bișniță, știi cum e, adăugă, făcând cu ochiul. Alex își mută privirile pe fața amicului, încercând să și-l imagineze cum vindea vienezilor bilete la spectacole sau pe Mari, storcând de bani boșorogii. Dar mai bine nu se gândea.

Drept e că Volodea se maturizase la față, însă fizionomia îi rămăsese la fel. Părea un tip simpatic, dar alunecos; lăsa impresia de blândețe, fragilitate și însușirile astea puteau fi periculoase. Mulți îi cădeau în plasă și nimic nu le mai putea clinti convingerea în buna lui credință. În urmă cu vreo trei ani, la scurt timp după întoarcerea în țară, înființase un ONG pentru protecția vârstnicilor bolnavi de cancer și avea mare succes. „Câștigă bine altruistii în zilele noastre”, glumi el, numai pe jumătate. Alături de alți ONG-iști, fondase UPR-ul, un partid modern, care obținuse rezultate bune în ultimele alegeri. Toate îi mergeau din plin și el nu-și uitase prietenii.

– Am prins ceva cheag, se destăinui Volodea. Pot să trăiesc așa cum vreau mai departe, nu sunt obligat la nimic. Dar pandemia oferă oportunități, pe care-i păcat să le ratăm. Cu tine pot vorbi deschis, ne cunoaștem de ani și ani...

Alex, care simțea că trebuie să-i dea întru totul dreptate, parcă nu-și găsea cuvintele. Se văzu nevoit să improvizeze câte ceva.

– De-acord, spuse. Tu te-ai descurcat tot timpul...

– Ok, acceptă Volodea. Trebuie să fim pe fază, amice. Noi nu mergem cu turma, pentru că turma-i întotdeauna oarbă. E-o creatură docilă, bizară, cu multiplele ei capete plecate, care se târâie după baci sau după câine, nu știu eu. Noi căutăm să vedem lucrurile din afară. Chiar cu cinism, nu mă feresc s-o spun. Locul nostru e la masa bucatelor, prostimea are alte treburi. Așa-i făcută lumea. Mă rog, e de dorit s-avem oameni peste tot. Sper ca Mari să fie numită secretar de stat sau măcar director la Sănătate. Poate reușesc s-o împing și pe madam Atzeimer, că-i fată de nota zece și asta. Numai că sunt surori, iar ziaristii își bagă nasul peste tot, nu-i vezi?

– Se-învârt și pe la Centru, încuviință Alex.

– Știi. Dar am oameni de încredere și-acolo. Pe tine te-am ginit prin listele cu membrii UPR. Nu-ți ascund că, de obicei, fac săpături în legătură cu oamenii pe care mi-i aleg, însă cu tine am făcut o excepție. Tipul ăsta, mi-am spus, e de-al nostru, băiat de gașcă, ce mai!

– Mersi frumos! Alex râse în sinea sa, spunându-și: „Are un dar de-a zăpăci oamenii parșivul ăsta!...”
I hope I live up to your expectations.

– Lasă, n-o mai fă pe-a modestul, îl contră Volodea, ridicând paharul. Avem nevoie de oameni serioși și tu știi ce-nseamnă asta. Că degeaba are el șapte facultăți și doctorate, dacă nu te poți bizui să-l trimiți după o bere. Nu mai vorbesc de alte alea. Apropo. La iarbă și la jointuri am renunțat demult. La Viena, nu mergea ca-n Paris. Autoritățile erau împruțite rău, plus că și unchiul mă ținea din scurt.

– Serios? Eu mai prizez cocaină, spuse Alex. Îmi place să-mi fac de cap uneori.

Volodea îl privi curios, apoi zâmbi. Ciocniră iar paharele și numai cât își înmuieră buzele, de parcă s-ar fi temut să nu fie otravă în pahare. Din stradă se înălță sunetul unei sirene, apoi se stinse treptat și Alex își închipui salvarea îndepărtându-se pe strada întortocheată spre bulevard.

– Lasă-te de poante dure, că nu țin la mine, Alex. Mai știm și noi câte ceva...

– Ok, admise Alex, surâzând.

I se păru evident că Volodea se interesase de el. Nici nu se putea altfel, măcar din simplă curiozitate.

– Poate vrei să spui ceva despre tine, îl invită, insinuant, Volodea. Eu am tot pălăvrăgit, însă tu n-ai scos o vorbă.

– Cu plăcere, numai că n-am nimic interesant de spus, replică, jovial, Alex. Viața mea e la lumina zilei, se vede ca-n palmă.

– Poate vrei să-mi spui ceva despre Sonia...

Alex căută să-și ascundă surpriza. Sonia însemna zona interzisă, pe care intenționase să n-o dezvăluie deocamdată. Ascunsă, ar fi putut însemna un atu strategic, însă pe față risca să devină un punct vulnerabil. Instinctul îl călăuzi să minimalizeze importanța relației lor.

– Sonia? Ah, nimic serios. Știi cum e cu femeile astea...

Volodea îl privi intens, apoi zâmbi.

– Tocmai de aia, spuse. În sfârșit, văd că ești foarte secretos. Nu crezi că ar trebui să-mi faci și mie cunoștință cu ea?

– Doar că nu știu pe unde umblă, se apără Alex. N-am ținut legătura în ultimele săptămâni.

Volodea îl privi derutat. Nu apucă să spună ceva, pentru că secretara apărui pe ușa laterală, aducându-i mobilul care apela.

– Mă scuzați, domnu' ministru, zise. E domnu' Bazil...

Îi întinse telefonul care continua să sune. Un râs nestăvilit de copil, semnal care îl scotea din sărite pe Alex. Volodea se ridică din scaun și luă telefonul.

– Hello, dragule! Fața i se luminase numaidecât, reușind parcă să se izoleze de tot ce se afla în jurul său. Transpus, se îndreptă spre fereastră, ascultându-și interlocutorul, apoi adăugă: Sigur, te aștept. Mă găsești aici.

Alex bău din ceșcuța cu cafea și se ridică.

– Se pare că ai musafiri, spuse.

– Stai relaxat, că nu dau turcii, îl asigură Volodea, apropiindu-se de măsuță. Acuma, uite ce voiam să discut cu tine... Domnii în vârstă sunt o resursă importantă pentru noi. Am înființat o secție de gerontologie acolo și vom extinde activitatea la Poieni. Mulți dintre ei sunt în putere, însă unii își trăiesc probabil ultimele zile. Dar este și o secție de Covid și virusul ăsta se transmite al naibii de iute, dacă mă-nțelegi.

– Asta așa-i, spuse Alex, înțelegând încotro bătea celălalt.

– Nu-i nici un secret că bătrânii au comorbidități. Ce vreau să spun, în situații din astea e dificil de stabilit cauza morții, nu-i așa? Și contează numărul celor decedați din cauza virusului. Am încredere în tine și îți vorbesc deschis. Ai un pacient cu AVC, în stare gravă, dar am înțeles că are și noul Coronavirus. Bolnavii ajung să fie burdușiți cu tot felul de boli, încât e greu să le mai dăm de capăt. Chestiile astea par complicate la prima vedere, dar le putem simplifica dintr-un condei.

– Sigur că pot fi simplificate, își dădu acordul Alex. Ochii negri ai lui Volodea păreau ochi prietenoși de câine; altminteri, el însuși avea o alură canină blândă, semăna leit cu un prepelicar. Cum de nu observase până acum? Reluă, uimit de propria sa constatare: Mă gândeam să pun problema în consiliul de administrație...

– Tu ești președintele, știi cum să-ți impui punctul de vedere. Volodea ridică din nou paharul și-l privi direct în față. Și, că veni vorba, tot tu vei ține inventarul decedaților de Covid, dacă pot spune așa. Iar asta contează. Nu mai spun, dacă dă Domnul și o văd pe Mari în minister, vom ține evidența pe țară. O evidență paralelă cu aia oficială. Deocamdată totul e confidențial, nu-i nevoie să-ți spun. E de uz intern, ca să spun așa. Asta ne-ar putea fi de folos la nevoie...

(Fragment din romanul *Tramvaiul 13*, în căutarea unui editor)

CĂRȚI, AUTORI, TENDINȚE

◆ ZENOVIE CÂRLUGEA

Eminescu – Polonia – antologie româno-polonă și studiu semnate de Nicolae Mareș

(e-Literatura, București, 2022, 500 p.)

Diplomatul de carieră NICOLAE MAREȘ (n. 18 aprilie 1938, Măgurele-Prahova), doctor în științe umaniste, scriitor, publicist și traducător, este unul din cei mai străluciți polonologi din cultura română de azi. Autor a sute și sute de articole în presa română și străină și cărți pe varii teme (diplomație, cultură, istorie, spiritualitate), dl Nicolae Mareș a tradus din literatura poloneză autori de seamă: Henryk Sienkiewicz, Stanisław Wyspiański, Jerzy Szaniawski, Tadeusz Rozewicz, Karol Wojtyła, Zenon Kosidowski, Stanisław Jerzy Lec, Wisława Szymborska, Adam Mickiewicz, Aleksander Omiljanowicz, Jerzy Edigey, Aleksander Nawrocki și mulți alții. De asemenea, autor al unor lucrări monografice și de referință consacrate Poloniei și relațiilor bilaterale româno-polone (Papei Ioan Paul al II-lea, Mareșalului Józef Piłsudski, artistului S. Wyspiański), dl N. Mareș a publicat mai multe antologii de lirică poloneză și „primitivă”, comentate, selectate, prefațate și adnotate. A făcut zeci de traduceri din literatura clasică și contemporană poloneză, a semnat în jur de 70 de cărți, apărute într-un tiraj de aproape cca două milioane de exemplare. Pentru lucrarea „Sfântul Ioan Paul cel Mare”, – dar și pentru altele axate pe receptarea Suveranului Pontif în România („Ioan Paul al II-lea, Papa pentru mileniul al III-lea”, 2000, 2001; „Receptarea Papei Ioan Paul al II-lea în România”, 2004; „Ioan Paul al II-lea – un Papă Sfânt”, 2009), venerabilul Pontif, Papa Francisc i-a decernat autorului, în august 2015, una dintre cele mai importante distincții conferite de Vatican: Pro Ecclesia et Pontifice – ordin instituit de Papa Leon al XIII-lea în 1888. Să amintim că poetul Karol Wojtyła, Suveranul Pontif de fericită amintire, Sfântul Ioan Paul al II-lea, a recitat „Ruga” lui Eminescu în limba română în Piața San Pietro din Cetatea Eternă, difuzând lumii întregi, Urbi et Orbi, mesajul spiritualității românești la zi de mare sărbătoare.

Petrecând mulți ani cu misiuni diplomatice în capitala de pe Vistula, domnia sa s-a dovedit un cercetător de mare probitate al tradițiilor culturale poloneze, precum și al relațiilor dintre România și Polonia.

L-am cunoscut în cadrul unor succesive ediții ale Festivalului Internațional „Lucian Blaga” de la Sebeș și Lancrăm, cu prilejul lansării unor „documentare Blaga” la care a trudit ca un om dedicat cercetării de arhivă: „Lucian Blaga – diplomat la Varșovia” (2011, 2012), „Lucian Blaga – epistolarul de la Academia Română” (2012), „Lucian Blaga – traducător, traductolog” (eLiteratura, 2020, cu o Postfață de Zenovie Cărlugea, 326 p., lucrări ce luminează multe aspecte din viața și opera marelui poet, el însuși „în serviciul diplomației”, cum scria, vreme de nu mai puțin de 13 ani la Legațiile României de la Praga, Berna, Viena, din nou Berna, apoi ministru extraordinar și plenipotențiar la Lisabona. ...

Interesul acordat polonologiei, de aproape o jumătate de secol, face din dl Nicolae Mareș un reper în acest domeniu, și nimeni nu ar fi putut aduce din arhivele străine atât material necesar mai bune înțelegeri a relațiilor avute în timp dintre România și Polonia.

Colaborator și redactor al revistei „Portal-MĂIASTRA”, dl Nicolae Mareș s-a dovedit de-a lungul anilor atașat cauzei noastre culturale, încredințându-ne materiale de valoare, multe chiar inedite privind probleme de literatură și istorie, de cultură și spiritualitate. Îi mulțumim pentru prietenia de mare seriozitate, dar mai ales pentru impresionanta putere de muncă grație căreia duce mai departe interesante

proiecte editoriale, fiind prezent în aproape toată presa culturală și literară, de la „România literară”, „Luceafărul” și „Viața românească”, la „Contemporanul”, „Steaua”, „Tribuna”, „Familia”, „Convorbiri literare”, „Dacia literară”, „Vatra”, „Ramuri”, „Polonus” etc., dar și în «boardul» publicațiilor Economistul, Diplomat Club și Portal Măiastra.

*

Destinul face ca însuși dl Nicole Mareș să lucreze, în urmă cu zeci de ani, la Ambasada României de la Varșovia (prim-colaborator al mai multor șefi de misiune în capitala de pe Vistula) și, urmare a acestui atașament multicultural, domnia sa a scris cărți importante dedicate Poloniei și culturii poloneze (artiști plastici, scriitori, muzicieni). Amintim doar: „Varșovia” (1972), „Dicționar polon-român” (1981), „România – Polonia. Relații diplomatice” (2003), „Încă Polonia ...” (2008), „Ioan Paul al II-lea – un Papă Sfânt” (2009), „Alianța româno-polonă – Între destrămare și solidaritate, 1938-1939” (2010), „Raporturi româno-polone de-a lungul secolelor” (2013), „Józef Piłsudski, monografie” (2015), „Centenar România – Polonia. Istorie – Diplomatie” (Ed. Fundația România de Măine, București, 2019, 248 p.) ș.a.

„Recenta lucrare EMINESCU – POLONIA / POLONEZII – EMINESCU” (e-Literatura, București, 2022, 500 p.) reprezintă ediția a II-a a studiului „Mihai Eminescu în limba polonă. Studiu și antologie română-polonă” (2018, 462 p), având în vedere o eventuală „transpunere în limba lui Mickiewicz” a noului demers comparatist și istoric-literar, într-o mai bună cunoaștere a poetului nostru național, „un port-drapel al culturii românești”) în spațiul culturii poloneze. „Lucrarea am conceput-o sub forma tripticului menționat în titlu (Eminescu-Polonia-Eminescu) pentru a releva în partea a II-a participarea și calitatea transpunerilor creatorilor polonezi la cunoașterea marelui poet român.

Lucrarea constituie, totodată, un omagiu de suflet și conștiință pe care autorul, ca scriitor, istoric literar, comparatist și traducător, îl aduce celor douăzeci de confrăți polonezi care l-au transpus, fiecare după priceperea și harul lui, pe Eminescu în limba poloneză. E vorba de o acțiune susținută, începând din anii 1930 până în 1989, „odată cu ultima sa apariție în marea Antologie de poezie românească, apărută la editura PIW din Varșovia, datorită scriitoarei și traducătoarei poloneze, Danuta Bienkowska.” (696 p.). Dată după care, scrie dl Mareș, „personalitatea lui Eminescu a dispărut de pe firmamentul vistulan, numele său devenind numai istorie la Varșovia”, adică nemaitraducându-se nimic.

Cartea de față este într-un fel dedicată „și comunității polonezilor din România, care ar trebui să îl studieze cu mai mult sârg, având la dispoziție pentru prima dată prezentarea succintă și editarea bilingvă a poemelor sale, cu raportări evidente la istoria și cultura poloneză”. De asemenea, transpusă în limba poloneză, lucrarea ar putea constitui totodată „o pildă demnă de urmat și de către celelalte 19 comunități etnice din țara noastră”, toate având reprezentare parlamentară, „lucru unic în lume” – „temă demnă de reflecție și de preocupare în viitorul apropiat, dacă mai știm ce înseamnă principiul reciprocității”, scrie fostul diplomat, autorul N. Mareș.

În prefața la ediția întâi, „Un captivant spectacol intelectual”, reprodușă acum la pp. 10-12, criticul literar Alex Ștefănescu aprecia că „Printre aceste realizări remarcabile se numără și volumul Eminescu – universal. Receptarea personalității și a creației poetice în limba polonă. Studiu și antologie lirică bilingvă. În premieră în cultura română, Nicolae Mareș face cunoscute preocupările marelui poet pentru cunoașterea istoriei Poloniei.” Bazându-se pe o „impresionantă documentație, dar și pe o viziune proprie asupra destinului istoric al poporului polon”, dl Mareș „a examinat însemnările lui Eminescu despre Polonia din perioada studiilor sale succesive la Viena și la Berlin, folosindu-se de ediția anastatică a manuscriselor eminesciene realizată de Academia Română”. Menționând câteva aspecte din istoria Poloniei, „adunate, sistematizate și interpretate de Eminescu” (despre domnitorul Cazimir, despre sfânta Hedwiga/ Jadwiga, fiica lui Ludovic cel Mare și soția Marelui Duce de Lituania Jagiello, până la moarte considerată rege și canonizată în anul 1997 de papa Ioan Paul al II-lea, apoi comparația romanticilor de geniu Eminescu – Chopin, precum și reprezentarea poetului român în creația graficienilor Leonard Salmen și Witold Rola Piekarski, ultimul dascăl la Tg-Jiu în epoca interbelică ș.a.), prefațatorul („om care

s-a ocupat de Eminescu mulți ani din viața lui”) ne încredințează că „a găsit în cartea lui Nicolae Mareș uimitoare, neașteptate noutăți despre Eminescu.”

Pe lângă subiectele reținute de prefăcător, am mai aminti capitolul VI, „Iorga despre Eminescu în context istorico-literar polonez”, valorificând un text olograf inedit, apoi considerațiile privind „Debutul liric al lui Eminescu în limba polonă sau despre Rugăciunea unui dac” ori „Împărat și proletar în limba polonă” (V), de prin 1932, 1933 și 1937, niciun alt poet polonez nemaîncumetându-se, vreme de aproape 90 de ani, să-l concureze pe Emil Zegadłowicz. Rețin atenția și alte studii precum „Dobrowolski și Eminescu” (VII), „Eminescu și Skibowski în ambianța Curții Regale” (IX), „Kazimiera Hłakowiczówna și Eminescu” (X), „Sfântul Ioan Paul al II-lea cel Mare și Eminescu” (XI).

Partea a II-a o „Antologie de poezii eminesciene traduse în polonă” (manuscrisele în facsimil ale traducătorilor fiind primite de la Biblioteca din Poznań). Să amintim textele româno-polone, dispuse, acronologic, în paralel, 43 de toate, antume și postume, de la „Rugăciunea unui dac”, „Odă, în metru antic”, „Împărat și proletar”, la „Doina”, „Luceafărul” și „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie”... Traducerile aparțin, desigur, celor douăzeci de literați polonezi care, vreme de 90 de ani, s-au străduit să transpună „cu sârg și dăruire”, în grai polon, în limba lui Mickiewicz, Słowacki sau Norwid, „lirica Eminescului” nostru, „opusul poetic eminescian”, către aceștia îndreptându-și autorul „recunoștința noastră și a tuturor confrăților români”.

Lucrarea dlui Nicolae Mareș presupune o muncă asiduă, o informare punctuală privind traducerile respective, drept care se cuvine să exemplificăm cu propriile considerații ale acestuia unele aspecte ale traducerilor în poloneză.

Ne oprim la cazul traducătoarei Ludmiła Marjańska (1923-2005), poetă poloneză, care s-a confruntat cu dificultățile traducerii „Luceafărului”, așa cum altădată făcuseră Emil Zegadłowicz (autorul transunerii poemului Împărat și proletar, 1932), Włodzimierz Lewik sau Adam Weimsberg, traducătorii cei „Glossei”, evitând transpunerea „Luceafărului” precum nici marea traducătoare de la Poznań, Kazimiera Hłakowiczówna.

La îndemnul dlui Nicolae Mareș precum și la rugămințile făcute de Danuta Bieńkowska (traducătoarea exegezei călinesciene în polonă „Eminescu, poetul și viața sa”), distinsa „ambasadoare” a literelor românești în Polonia în secolul trecut, a prieteniei care o lega de traducătoare, în jurul anului 1980, Ludmiła Marjańska începe traducerea poemului filosofic „Luceafărul”, a celor 98 de catrene, sub titlul „Hyperion”. „Citindu-i traducerea – apreciază dl Mareș – se poate remarca cu ușurință că poeta poloneză a redat cu mare talent interfața dintre cele două planuri, terestru și cosmic, care se află în original, respectând aidoma structura compozițională. Ca și în celelalte limbi în care Luceafărul a fost tradus: germană, italiană, franceză, engleză, Ludmila Marjańska redă în linii mari ritmul și rima originalului, iar nu în ultimul rând a asigurat muzicalitatea poemului, atât cât o limbă consonantică slavă i-a permis. Iată câteva exemple de respectare strictă a rimei încrucișate: 1-3; 2-4.

A fost odată ca-n povești,
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărătești,
O prea frumoasă fată.

Jak baśń opowieść się zaczyna,
Słyszana gdzieś za młodu:
Prześliczna była raz dziewczyna
I z królewskiego rodu.

Pentru a ajunge la forma de mai sus, Ludmiła Marjańska pleacă, în limba polonă, de la următoarea formă prozodică: Povestea începe ca-n basmul /Cu a fost odată ca niciodată/Din rude mari împărătești/Fost-a o prea frumoasă fată.

Așadar, structura care nu se îndepărtează prea mult de originalul eminescian este continuată consecvent și în catrenele următoare.

Și era una la părinți
Și mândră-n toate cele,
Cum e Fecioara între sfinți
Și luna între stele.

Jedyna córka przy rodzicach,
Którzy się nią wesela,
Jako wśród świętych jest Dziewica,
Jak księżyc wśród gwiazd wielu.

Și așa mai departe mesajul poetic eminescian se încheagă într-o poezie ce amintește de clasicii romantici polonezi. Iată finalul poemului:

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece.

Będziecie wewnątrz ciasnych
Cieszyć się szczęściem zmiennym,
Gdy ja w bezkresnym świecie trwam
Chłodny i nieśmiertelny.

Aici, Ludmiła Marjańska sacrifică parțial muzicalitatea rimelor, păstrând ritmul pentru a reda cât mai fidel sintagma nemuritor și rece. Astfel, rimele date de cuvintele: zmiennny-bezkresny nieśmiertelny – acoperă eficient golul apărut în ceea ce privește cursivitatea melodică. La fel cum, apariția poemului în limba polonă este acoperită de acest novum fericit, rod al muncii a două mari Doamne: Bieńkowska și Marjańska." (v. Nicolae Mareș, „Luceafărul” în limba polonă – un novum fericit, în „România literară”, nr. 25/2020).

Partea a III-a a studiului, începe cu o „Cronologie” Eminescu, continuă cu succint grupaj de „Reflexii și gânduri despre Eminescu – recunoaștere universală”, încheindu-se cu secțiunea „Receptarea primei ediții a studiului”, în care întâlnim texte scrise de Alex Ștefănescu, Elena Trifan, Tudor Nedelcea, Ion Filipciuc...

În totul, noua ediție, îmbogățită și îmbunătățită sub multe aspecte, este o lucrare reprezentativă de „eminescologie” în sensul pătrunderii în cultura poloneză a primelor traduceri și date despre marele nostru poet romantic, în urmă cu aproape un secol, fapt comentat cu acribie și temeinică documentare istorico-literară de dl N. Mareș: „Am identificat pe cei 20 de literați polonezi care au transpus cu sârg, alții cu har, opusul poetic eminescian. La adresa acestora se îndreaptă recunoștința noastră și a tuturor confrăților români.”

Utilă și pentru tineretul studios din unele unități școlare și facultăți, ca și pentru iubitorii culturii poloneze de la noi și de către toți cei interesați de acest dialog al culturilor română și poloneză, lucrarea „Eminescu – Polonia. Polonezii – Eminescu” este oglinda vie a felului în care marele nostru poet constituie, de aproape un secol, un eminent și dificil efort de transpunere și cunoaștere a unui segment de literatură de sorginte latină într-o mare cultură de limbă slavă. În Europa zilelor noastre, între culturile latine și slave ar trebui să existe mai multe oportunități și reciprocități, mai mult „ecumenism” cultural, – fapt ce implică, desigur, și un anumit palier al diplomației culturale, deocamdată în stare de „somnolență” ori aflată sub alte interese! – ceea ce lucrarea dlui N. Mareș (și nu numai aceasta) vine să susțină cu prisosință și autentic profesionalism.

◆ ION CRISTOFOR

Carmen Doreal la frontierele visului

Reputata Carmen Doreal (pseudonimul poetei Carmen Țuculescu-Poenaru), artist plastic de origine română, s-a stabilit din 2001 la Montreal. Rudă a celebrului pictor Ion Țuculescu, Carmen Doreal s-a născut la Petroșani, a absolvit cursurile Școlii de Muzică și Arte Plastice din Tg-Jiu, ale Liceului Sanitar din Târgu Mureș și ale celui mai mare colegiu bilingv din America de Nord (Colegiul „LaSalle” din Montreal). În țara de adopție, poeta s-a afirmat ca o energie creatoare de primă mână, prestigiul ei în cadrul comunității românești fiind recunoscut. Carmen Doreal este vicepreședintă a Asociației Scriitorilor de Limbă Română din Québec și membră în Asociația Scriitorilor Români din America de Nord. Frecventează cu asiduitate cenaclurile Eminescu și Destine Literare din Montreal, dar revine periodic și în țara natală, unde și-a publicat majoritatea volumelor sale. Este membră a Academiei Internaționale de Beaux Artes Québec, a Cercului Artiștilor Plastici și Sculptorilor din Québec și a Academiei Americano-Română de Științe și Arte din S.U.A.

Carmen Doreal a debutat cu volumul de poezii *Vernisajul Iubirii* (Ed. Curierul Dunării, București, 1999), urmat de *Poeme în culori / Poemes en couleurs* (Ed. Nemesis, Montreal, 2010), *Întâlnire fără argumente* (Ed. Fides, Iași, 2013), *Rêves d'emprunt / Vise de împrumut* (Ed. Fides, Iași, 2019). În colaborare cu poetul Daniel Corbu, este autoarea volumului de confesiuni *Viața ca o carte, cartea ca un destin*, un volum incitant de dialoguri, apărut la reputata editură Princeps Multimedia (Iași, 2020).

Recent, distinsa poeta de la Montreal a revenit în țara de origine, în România copilăriei și tinereții sale, cu volumele *Nunta de fluturi* (Ed. Princeps Multimedia, Iași, 2022) și *Pe linia vieții* (Editura Vatra Veche, Târgu Mureș, 2022), volume de maturitate ale autoarei, ce adăugă noi, esențiale trăsături la un portret liric configurat încă de la primele apariții editoriale.

Mai mulți dintre comentatorii poeziei sale au subliniat punctele de convergență dintre arta plastică (pe care poeta o practică în Canada, cu real succes) și lirism. Ar fi desigur greșit să împingem prea departe relația dintre poezie și pictură, întinzându-ne până la horațianul *ut pictura poesis*, dar e limpede că ambele arte au ceva fundamental în comun. În primul rând, faptul că ambele domenii utilizează imagini. „Cu gândiri și cu imagini / înnegrit-am multe pagini”, spunea Eminescu, unul din poeții îndrăgiți de Carmen Doreal, poetul romantic intuind una din trăsăturile poeziei moderne, anume utilizarea imaginii, înțeleasă ca un depozit de simboluri. După cum arată și Hugo Friedrich în cunoscuta sa lucrare *Structura liricii moderne*, unul din punctele de convergență dintre pictură și poezie a rămas tehnica de inserție, o tehnică intens utilizată și de poeta din Canada. Iată doar *Transcendență*, una din poeziile emblematice pentru modalitatea subtilă de a-și construi compozițiile lirice: „Transcendență / dragoste fără griji / versuri albe pentru poeți triști / publicați în manuale școlare / nu am uitat numele voastre / Eminescu, Arghezi, Sorescu / Nichita Stănescu // orice atelier de creație este pustiu / recit prea rar / rime romantice provocatoare // nu mai știu unde crește / visul meu românesc / de sub pernă // îmi amintesc doar / că voiam sa impresionez // Dali, Elytis, Claude Debussy / agățau oglinzi suprarealiste înalte / deasupra patului meu la Paris // tulburată de umbre / lumina le împarte // poem însuflețit în valuri de culoare / pasăre cu inima de foc / reiterez din propria-mi cenușă / aripi de neuitare // dragostea ucide / dar inima nu moare / pe malul fluviului Saint-Laurent / divaghez în

vers alb cu Pierre Morency / dansez fericită pe frunze de arțar / cu picioarele goale // Coloană Nesfârșită în nopți incendiare / reinventez iubirea sub Poartă de Sărut / la Masa Tăcerii albastre / mă așteaptă la cina / umbre stelare / cu dragoste fără griji // Eminescu, Arghezi, Sorescu, / Nichita Stănescu și Pierre Morency.”

Același cercetător german amintit mai sus sublinia că forța hotărâtoare a pictorului este visul, „adică fantezia superioară realității”. Poetul Daniel Corbu, un fin comentator al liricii practicate de Carmen Doreal, sublinia în judicioasa prefață la volumul *Nunta de fluturi* (2022) faptul că autoarea așază la baza creației visarea, adăugând că ea practică „o continuă navetă între cuvânt și culoare”. Încercând să-și definească statutul existențial, poeta ce pare să-și fi pierdut „visul meu românesc / de sub pernă”, afirmă: „poezia mi-a dăruit piramidă / cu scară la stele / /patria mea este în aer / în vis rădăcinile mele”. (*Trăiesc la prezent*).

Nu e deloc întâmplător că unul din simbolurile predilecte ale autoarei volumului *Nunta de fluturi* (2022) este tocmai fluturele, pictogramă ce instituie o veritabilă sărbătoare a culorii și a fragilității existenței. De remarcat bogăția simbolică a acestei obsesii, în unele tradiții fluturele constituind un semn al reînvierii, grație metamorfozelor sale, în timp ce pentru antici era un simbol al sufletului.

Dacă majoritatea poeziilor din aceste două recente volume sunt poezii de dragoste, nu mai puțin adevărat e că poeta din Canada practică un lirism de febrilă căutare a sinelui, cu luminoase neliniști și extaze, cu zboruri ale imaginației în spații situate între realitate și vis. Iată de pildă o reverie naturista, de evadare din limitele eului, cu risipirea voluptuoasă în cuvinte: „să ieși afară din tine / să te rupi / precum liniștea orei în nopți // să întomnezi / o dată cu arborii / risipindu-te / asemeni frunzelor / moarte / deasupra unui râu / ce curge mereu // să uiți că va fi iarnă / și deasupra timpului tău / câtă risipă / cât de multă risipire / în cuvinte.” (*Asemenea frunzelor*) Pentru visătoarea impenitentă, poemul este un teritoriu al voluptății imaginilor și visătoriei, al fuziunii armonioase a contrariilor, o punte magică spre iubire: „acesta este poemul / ce apropie visele mele / de tine” (*Tu ce faci?*)

Prin cele două volume publicate recent, Carmen Doreal face dovada că este o voce lirică originală, de substanță, cu un profil distinct, ce se definește prin intensitatea și autenticitatea vibrației sufletești, prin prospețimea emoțiilor, prin profunzimea mesajelor ce se degajă din acest spațiu al ființării într-un orizont al misterului. Întemeindu-și propria mitologie, poeta depășește limitele cotidianului banal, al realității terne, pe care o supune unei alchimii ce-i forțează limitele. Fără îndoială, deși scrie în Canada, departe de țara de origine, Carmen Doreal se afirmă ca una din poetele de primă mărime ale actualității literare.

◆ MENUȚ MAXIMINIAN

Din volumul, în pregătire, Ultimul înger

I

Înger în pod
Aproape
de Dumnezeu serafimilor
Fărădelegile mele
sunt acum fărădelegile lui

Zilele, precum clipele
Somn neîntors
pe ritm de greieri
Dimineața de trei ori mă lepăd
La primul cântat de cocoș
De Hristosul ars cu fierul roșu în
palmă

Sfânt, sfânt...
Cântă îngerul cu mulți ochi
Și aripi frânte
De povara păcatelor
Sunt zidirea căzută
Din pagini de carte

II

Umbra îngerului
se lungește sau scade
pe peretele casei
După cum lumina soarelui îl
însoțește

Într-o cutie cu acte
Poze cu neamuri: heruvimi și
serafimi
Duhuri netrupești

În copilărie
se ruga de dimineață

După ce își spăla obrazul la
fântână
Măinile
se împreunau deasupra apei
Iar inima îi tresălta

III

Roți de foc
poartă îngerii
În nopți de Bobotează
Leacuri băbești
Și cete de luceferi
Necăzuți în ispită

Om între cărări
Înghițit de pânțele pădurii
Lupi albi
urlând la lună
Și îngeri-păsări
ce te scos în luminiș

Înger în oglindă
Bărbierit până la os
la răsărit de soare

Îngerul meu sapă fântâni
*Bem apa vieții
precum Iisus
de la femeia samariteană.*

IV

Îngerul
poartă biserica
În brațele
De toate zilele

Clopot

Inimi obosite și buze neîndreptățite

Pe rugul aprins

Îngerul cu ochii mari

Purtându-și crucea

Lăcrimează

cerând iertare în numele tău

V

Ultimul înger
Coboară din liniștea
ce e totuna cu cerul

Peste culmi împădurite
miros
de ierburi de mai

Vânt și ploi
Oameni și duhuri
pe pajiști
ca bisericile

Pe drumuri de nori
Spre Dumnezeu
Miros de tămâie
Și urme lăsate
pe cer în zbor
De aripi pierdute

VI

Îngerul bea ceai
din căpița de flori
Vorbând în podul casei
Cu oaspeții imaginari

din neamul heruvimilor
Fluturi
Cântând a miluire
Îngerul
se răsfiră pe cer
Duh alb
ieșit din casa păcătosului
Vieți simple
Strigând învierea

Cer
desfăcut în fâșii
Înger
ce caută odihna
Copil în zbor
printre îngeri și păsări
Precum Noe în arca lui

Zumzet de rugăciune
și pâine zvântată la soare
cu abur de duh lin
pentru toate zilele

VII
O cădelnițare
Muzica îngerului
De la capăt de lume

De când stă la noi
Îngerul e om
Barba e aspră și colțuroasă
Ochii se schimbă
din albastrul cerului
în verdele pământului
Fața din albă
devine roșie
ca mărul copt

Râde
când atinge pământul
Se pierde
în mirosul trandafirilor
Și mintea

începe să priceapă
firea omului
Doborât de patimi
cântând
Aliluia

VIII
La răscruce de gânduri
Oamenii
ating cerul
de pe creasta muntelui

Fuioare de ceață
pe poteci lumești

Drum mic
de înger
străjuind
cruci de piatră
Spatele lui
cară oameni
frânți de păcate

Spre hotarele
neștiute ale lumii
Pești uriași

Crucea din deal
Prag de biserică
Unde soarele se odihnește
pe chipul sfinților
Bătrâni și uscați de vreme
ce stau cuminți
pe ziduri
Așteptând
locul plin de ceruri
rugăciunea e adunată
precum mierea în stupi

IX
Înger prin apă
Șarpe pe uscat

Iarbă cuminte
sub pași
Urcuș
spre nicăieri
Doar fumul
din hornul caselor
este viu

Mireasa nopții
are mâini albe
Ce nu știu
de munca pământului
Iar faldurile veșmintelor
Au miros îmbătător
de pudră
pe obrazul uscat
al unei bătrâne
De trandafiri uscați,
De lucruri
pământești

X
La icoana din lemn
Împreunează palmele
ce devin pământii
Părul încărunește
Precum al oamenilor
Îngerul
devine muritor
Ceas de rugăciune
Pentru fântâni, ape și sfinți,
Pentru noi

Străbate prin ziduri
La buza pământului
Își pleacă încep capul
Aude vorba morților
Și șoaptele apei vii
Ce cântă când o torni în pahar
„Bucură-te minune slăvită de
serafimi”

◆ ION MARIA

suntem furnici

câte avem de
redescoperit
(nu asta fac poeții-își
amintesc
lucrurile pe care toți

le-au uitat?)
câtă frumusețe este în lume
și ce puțin timp să o contemplăm
suntem asemenea unor furnici
preocupați prea mult să ducem
în mușuroi mica bucată de pâine
pe care un zeu (omul) a pierdut-o
în drumul lui către casă
suntem furnici și nu mai avem timp
să observăm mișcările universului
inima noastră nu mai este acordată
la ritmurile galaxiei
cândva eram mult mai curioși
deși eram parte din Întreg
curiozitatea noastră nestăvilă
a colapsat materia și a înstrăinat-o
de sine
am uitat că am fost Zei
și nici nu vrem să devenim
oameni

zidul

pentru Adriana Fecioru

cu oboseală multă și cu trei sferturi
de piatră în buzunar
(Immanuel nici nu a mai venit)
cu lumina stinsă (privind în tavan
pe unde va trece cometa) aștept
să vină visul
cum aş aştepta să vină corabia
ce care a pescuit pești-suliță
pe lângă marile banchize
(acolo unde toate oceanele
se sfârșesc și începe cerul)
prin Africa nici nu se știe că eu
extrem de obosit și cu trei sferturi

de piatră în buzunar
aștept să vină visul
aștept într-o camera întunecată
pe care tu ai fi putut s-o luminezi
cum m-ai fi luminat și pe mine
însă tu ai preferat să pleci în sud
împreună cu vandalii ce au devastat
Roma
ai plecat și niciodată nu o să te mai văd
plutind pe un nor ca într-un tablou
de Chagall
în cinstea ta am construit o catedrală
gotică (lângă calculator) și în vitraliile ei
am pus povestea cavalerilor mesei rotunde
și a celor cinci ozi-uri ce au trecut prin cartier
și nu m-au găsit
dimineată roșcata cea frumoasă (de dorul tău
încerc
să mă îndrăgostesc de ea) va fi singură
în autobuz
în jurul ei voi construi un zid
ce o va apăra și o va strânge
așa cum zidul lumii
ne apără și ne strânge
pe noi toți

rugăciune

lui Ion Zubașcu

Doamne Dumnezeule carnea noastră
cea de toate zilele apără-ne nouă azi
și dă-ne nouă somnul lin
și iubitele aproape
Doamne Dumnezeule cerne peste noi
lumina lunii
(ca într-o procedură de reiki)
și vindecă-ne pe noi de toate poeziile
pe care le-am scris și iartă-ne pe noi
de toate poeziile pe care le vom scrie
Doamne Dumnezeule osul nostru
cel de toate zilele lasă-l fără dureri
și ia-ne nouă muzica din șira spinării
și dă-o greșiților noștri cum și ei ne dau nouă
muzica lor din copacii desfrunziți toamna

Doamne Dumnezeu dă-ne nouă norocul
de-a vedea îngerii și extraterestrii
și înțelepciunea de a ne împăca cu ei
și cu iubitele noastre

Doamne Dumnezeule nu ne duce pe noi
în ispita poeziei și iartă-ne nouă
că nu am scris toate poeziile pe care
le așteptai cu atâta nerăbdare
Doamne Dumnezeule iartă-ne nouă
carnea plină de cuvinte
cum și noi iertăm visul
în care trăim

pluta Meduzei

mă afectează toate durerile lumii
chiar dacă Dumnezeu plânge
cu toate ploile
eu plâng mai mult ca El
nici nu știu cum pot rezista
cum stau în pagină
expus ca într-o vitrină
aș vrea să opresc răul
să alin pe cei loviți
și nu pot
nu există un echilibru
răul este mult mai puternic
și zarul cade mai mult cum vrea el
pământul întreg este o lacrimă
viața este o mașină de rupt destine
și toți suntem exilați
aici pe insulă
și cine ne-ar mai putea salva
când corăbiile sunt toate
atât de îndepărtate?

jurnal

îmi plac poezii italieni
din secolul XXII
și poezii germanii
din secolul XXX
citesc mereu din poezii japonezi
din mileniul I de dinaintea nașterii
lui Hristos
însă cel mai mult îmi plac poezii

români din secolul XXXII
mult mai mult decât poezii
ce au scris cândva
pe planeta Marte
îmi plac la nebunie poezii scandinavi
apăruți de după venirea extraterestrilor
și urletul american ce se va naște
undeva în sudul banchizei
îmi place viitorul și îl iubesc
așa cum iubesc trecutul
și toate femeile frumoase
ce au trecut prin viața
și poezia mea

frumusețea va salva lumea

oare frumusețea va salva lumea
ori un poem prost înțeles?
și de ce au ajuns cei trei magi
la amanetul din colț
(poate căutau farmacia?)
se știe că pe aici (prin cartier)
bețivii sunt mai numeroși
decât oamenii
ne vorbim când (oricum) nu ne vom
înțelege (este posibil ca mâine vecinii
să mă ghilotineze-în blocul acesta
eu sunt Danton ei sunt Robespierre
ori Saint-Just sau orice alt tăietor
de capete)
în literatura neagră mătrăguna
este impregnată în pagini (pentru cititorii
prea curioși) eu știam că există rituri
ale mătrăgunei-pentru fetele care vor
să se mărite-
arborele cosmic ar fi putut să crească
și în fața casei mele însă nu știu
dacă ar mai fi fost un axis mundi
acum când frecvența schumann
a devenit mult mai mare
și inima noastră nu mai știe
să bată
iar timpul s-a înfășurat
în sine

◆ VASILE MORAR

Te pieptănai

Stăteai în picioare la izvorul
râului și te pieptănai
te pieptănai
părul tău mătăsos curgea la
vale
Doamne, ce frumoasă erai

A ferigi mirosea
părul tău
și a scoarță de arin bălai
și trecea zbatându-se pe pietre
Doamne, ce frumoasă erai

Sălciile îți acopereau părul
auzeam
doar nechezat de cai
iarba se-ntindea până pe maluri
Doamne, ce frumoasă erai

Râul
legănând tot mai departe
peste ceasuri
curge putregai
pe icoane se îngroașă colbul

Doamne, ce frumoasă erai

Cămașa sfârtecătă

Dintr-o dată ieși soarele și-i azvârli
vulturului umbra-n stânca arsă
pasărea a mai întins un timp
de parâma lungă și întoarsă

Apoi a încremenit în zbor
ca o cruce joasă peste care
vom putea fi răstigniți pe rând
între cer și ierburi plutitoare

Soarele târziu a scăpat
dincolo, în lumea spintecată
vulturul s-a smuls din legători
ca dintr-o cămașă sfârtecătă

Floare-de-soare

Pictorul și-a așezat inima pe șevalet
vrea să picteze o inimă asemănătoare
ca apoi în jurul ei să întindă
lanul cu floare-de-soare

Se aud insectele cum vin
se aude zumzet de albină
capul florilor, atât de sfios
stă tot timpul cu fața în lumină

Oare ce vină o fi având fetele acestea
să stea cu capul ca la rugăciune
și dintre câte sunt în lanul fără margini
niciuna nu spune

Și pe când pictorul vrea să își pună
inima unde-i e locul
simte că pieptul lui e o floare-de-soare
pe care o mistuie focul

Nu-ți cer nimic

Nu-i rugăciune mai adâncă
mai înaltă
decât poezia pe care o scriu

Țineți-mi cărțile-n mâini
și veți vedea
cât m-am rugat de-aici din viață
de-aici din sicriu

Rugăciunea mea e neîntreruptă

Cu oasele m-am rugat
cu sângele răzvrătit
cu carnea
cu degetele
cu urechile
cu ochii care niciodată n-au obosit
să-mi vorbească despre iarbă și păsări
despre pești, despre găze, despre copaci

Eu zi și noapte mă rog

Doamne
tu înspre mine de-o viață taci
poate nu mă auzi
ai atâtea inimi de auzit

Sincer să fiu
eu nu-ți cer nimic

Mă rog la iarbă să rămână iarbă
și la soare și la apă câte-un pic

Ora de osândă

Învăluia un abur ca de lapte
ceva s-a smuls ținând din carnea ta
pasăre era și nimeni n-a văzut-o
dar în zbor trupul ei se închea

Mi-a legănat în pumni ca într-un cuib
nu avea trup, deși părea că are
penele toate câte o-nveleau
erau doar pentru ochi o întâmplare

În urma mâinii trupul iar prindea
contur știut în ora de osândă
mâna cu care am dorit s-o mângâi
s-a petrecut prin ea ca prin oglindă

La fluierul de os

Dați-mi un fluier să cânt
în ceruri și aici, pe pământ
în firul de iarbă, în ciuturi
în cascada părului tău când îl scuturi

Să cadă din el stelele toate
cele stinse și cele curbate
și cu lumina lunii pe spate

Să cânt ca și cinteza sură
când adoarme cu pădurea în gură
și când ca și apa ce cade
în lungi, în înalte cascade

Să se audă în sufletul meu

cum ne iubește în cer Dumnezeu
cum fluturii în jurul meu zboară
și îngerii din ceruri coboară

Cum luna va adormi în fântână
eu țin asfințitul în mână
când noaptea stă trântită-n ferestre
cum caii de fum n-au căpestre

Să cânt, văzând, cum eu cânt
în ceruri și aici, pe pământ
și cum cânt, cum cânt de frumos
la fluierul de soc și de os

Toamnă mov

Toamna aceasta iar e târzie
smulge-te odată, doamnă, din glie
sau din pădure sau de pe casă
haide odată, doamnă frumoasă

Câtă culoare, câtă risipă
totu-i în taină, nimic în pripă
câte borcane s-au cheltuit
și încă lucrul nu-i isprăvit

Crezi că e gata, îți pare bine
nu-i zugrăveala în întregime
mai dă o frunză, dă un arbust
ori pe iubita mea peste bust

Mai pe o pleopă, mai o sprânceană
geana-i clipește galben-vicleană
vedeți, genunchiul dați-l în mov
ca la necazul dreptului Iov

Salut... culoarea puțin mai vie
umerii, floarea care învie
fața ei roză, sânger bătrân
îi vâr iubitei mâna în sân

Să văd de-i vie draga mea doamnă
sau așa arată oricare toamnă

◆ MARILENA B. MATEI (Spania)

MOARTEA ARE COD QR

parcă cineva l-a furat pe Dumnezeu
și îl ține ascuns
ne-a aruncat infernul din pol în pol
ne-a umplut de ură
ambiiție
și răzbunare
nu mai cerem iertare nici permisiune
nu ne dăm seama
că un minut fără lumină
seamănă cu o oră de moarte
nu mai putem controla nici realul
nici abuzul
citim cu degetele pe ecrane
neputința de a înțelege infinitul

pe mormintele noastre epitafuri în cod QR

PAT

haite cu istorie lungă
și căpetenii puse la adăpost
își dispută micul teren
încep cu sacrificii minore
amenințări
strategii palpitate
pierderi de ambele părți
între cuțit și mitralieră
armele nu au alte culori
nici valori morale
o săgeată poate ataca două inimi
își bagă coada sarsailă
distrage toate animalele
bezmeticii se dau bătuți repede

spionii pe la colțuri
înaintează să ajute
nedumerite matroanele cedează
rămân două căpetenii descoperite

pat
decide arbitrul

E CRIZĂ

au crescut iar prețurile
avem nevoie de alți n-euro-ni
să ne putem adapta la mai puțin
cât să vrem să respirăm și mâine
se pișă lumea pe la colțuri
ploaia nu mai vrea să spele strada
adevărul
s-a răătăcit printre provocări de secol XXI
dreptatea s-a sinucis
cu litere de metal prețios
încrederea pierdută
pierdută va rămâne

e criză Doamne
veterinarul e mai scump decât dentistul

ALIENARE

am făcut din lacrimi stalactite
în loc să-mi construiesc
o fabrică de mulțumiri
umbra mea de foc
se aruncă în mare

ca din cenușa sării
să-mi pun pietre în gânduri

azi arunc sardine în jacuzzi
înainte de a le frige

AUTORULE

m-ai sechestrat două zile în cartea ta
m-ai hrănit cu altă lume
mi-ai dezbrăcat gândurile umile
și le-ai operat fără anestezie
m-ai purtat în visele tale
să le descifrez în felul meu

vino și trăiește tu viața mea
prinsă în coduri QR
de la naștere până la moarte
și vom fi chit

ACEASTĂ POEZIE

speranța
îmi încurcă gândurile
ca niște castane timpurii
cade pe franjuri tocite
de covoare persane
mă simt ca un cadavru
privindu-se-n oglindă
împlor moartea să-mi aducă degrabă
un pix nou
cu care să termin ce am început

MORALĂ FALSĂ

spionez păcatele altora
și halucinațiile lor colorate
le dau idei ieftine
răutăcioase
ipocrizia mea nu are măsură
admir peisaje interzise
cu vânzători de notorietate
și cumpărători de visuri inutile
curaj atrofiat
de imagini dezolante
cu morală falsă
cinică
inoportună
nu-mi trebuie armă
nu se știe când înnebunesc

DRUMURI FLUIDE

nu cinez cu trandafiri și vin pe masă
fani în haită nu mă urmăresc
să le dau autografe pe cărți de poezie
oare am eu nume de câine
sau câinii au nume de oameni
nici nu știu în ce capitol de viață sunt
mă odihnesc doar între două vise
când nu-mi mai bate vântul prin gânduri
ce dificil este să accept un loc gol
în care trebuia să fiu cineva
s-a săturat și Dumnezeu de lamentările mele
mă iau singură de mână
mă port pe drumuri fluide
până când genunea cugetului
împietrește sub marmura posterității

◆ ILEANA POP-NEMEȘ

Caii în ultimul lor anotimp

De-atâtea dureri nu te
mai pot iubi până la
capăt, caili traversează
zilele într-un iureș

spre calea infinitului
cu fotografia noastră deasupra șeilor.
Clipe iluzorii frământate de necuprins,
ne coboară anii în fântâni secate,
caili aceștia nebotezați
își așază umbra în ultimul lor anotimp.

Odihnă

Oasele mele de hârtie
dorm peste lutul
din care mama
frământa pâinea
și o frângea în vis
cu amândouă mâinile rănite
la răscrucea
unde se-mparte râul sub sălcii,
sub oftatul pietrelor.

Depărtări

Văd cum crește toamna după copaci
și simt cum mi s-au îngreunat
aripile de frunze și nămeți negri
scuturați din respirația tot mai grea a stelelor
pe care le ascult și trec prin ele,
spre clipe iertate care-mi cântăresc
în adâncul inimii aroma ce vine
din alte depărtări.

Nedumerire

Nu știți cât de departe-i
poteca până la Rai?
Frigul acesta îmi dă fiori
și-mi izgonește
căruța fără cai...

Fără nume

Eu n-am un nume,
dar din litere
îmi cresc ierburi amețitoare
peste amurgul fără odihnă
al zilelor și al nopților,
ca amantele ocazionale
tot mai suferinde
și mai tăcute
de atâtea ninsori.

Ancora sufletului

Mi-e dor de cuibul
prins de streășina casei mele
sub care țineam caietul pe genunchi,
cu literele ce își așteptau rândul
până moriștele de hârtie făceau liniște
în somnul ce se așeza
peste clopotul de odinioară al nașterii mele.

Din apus

Te-am visat, bunicule,
așezat spre apus
îmi aduceai cu spatele
un coș plin cu fluturi
care țineau
mirosul miezului de vară
amestecat cu gândurile
alunecoase ca apa.
Îmi vorbeai
în cuvinte domoale
din picături stelare
pe care mi le puneai
când pe inimă,
când pe dosul ei,
apoi le îngropai încet
unde iarba nu mai învie,
nici suferința nu trece,
iar glasul coasei
strângea, strângea
lacrimile fluturilor de piatră.

◆ ȘTEFAN AUREL DRĂGAN

APA DE SUB CODRU

Am putut să scriu
nemaiauzite și
nenumărate poeme –
în fiecare clipă, în fiecare
zi, – dar cine să
le-nsemne?

Eu nu am avut vreme,
mereu am luptat să mă smulg din vârtoarea ce
m-a cuprins:
din mestecănișul peste plug răsturnat,
din valul pe care dansau ademenitoare doamne,
din apa ce nu știa că peste pruncie se va revărsa,
din tranșeele unde așteptam o închipuită luptă,
din satul ce se rezema în propria surpare,
din unda ce sub codru e suptă, spre izvoare,
din codrul care atâtea frumoase fecioare
le-a jertfit pe a așteptării însemne,
și m-am înstrăinat
de spaima celor ce cred
că clipa călărește pe necuprinsa vreme
și se tot îndeamnă pe un provocator urcuș,
și dincolo vor prinde un neîncercat zbor.

AM VRUT

Atât de mult am vrut să cânt, dar eram mut
și am vrut să plâng, dar nu aveam vedere,
atunci un suflet s-a tânguit și s-a trezit pasăre,
dar i-a fost smulsă pana
când zborul nu a gustat încă prima lui încercare,
când a smuls prima dată din înlănțuire brațele...
și atunci nu mai era vânt
și un pribeag s-a împiedicat în drumul născând
început,
și scorbura nu mai avea cânt.

Am vrut să poposesc pe marginea marii furtuni
umane,
dar a venit un zmeu și mi-a furat cartea
apoi a zburat de niciunde altul:
am o traistă în care încapă toată lumea,
și o parte din cer – un nou paradis, fără străjer –
unde toți se bat, se omoară și se iartă
și nu se îngăduie ca vreunul să tacă,

acolo-i atât de înaltă pădurea
de nu poți să te apleci pe sub nemărginire
și e un singur copac atât de necuprins
că nu poți să înconjori lumea de el,
acolo sunt toți atât de fericiți
încât nimeni nu îndrăznește să provoace vreun
vis.

OGRADA CU SOARE

O armadă de melci mi-a inundat ograda
în frunte cu licuricii ce străfulgerau în avangardă...
ca să lumineze calea, ca să însemne urma,
și toți aplaudau întârziata ploaie
și boacterii ce răgușesc neputincioși pe gardurile
lumii
căutând un sălaș de fericire plin,
ascunzându-se în a neputinței castel.

Un imens șarpe de apă înconjoară neastâmpărate
sahare,
întinde capul spre promițătorul tărâm cu
verdeață,
spre veșnica umbră
unde fructul va fi împărțit din mâna
atotputernicului zeu,
se va uita de mereu întârziata și amânata alinare,
se va aplauda a făgăduinței mare slavă
și a nemulțumirii strigare...

Melcii și licuricii mei
mă ovaționează zilnic pe ograda mea cu soare.

STĂM LA RÂND

Stăm la rând la boldul morții
care ne scrie pe caietul de datorii pentru veșnica
odihnă –
un colț de rai cu verdeață și nesfârșită fericire –
după ce ne-am înghesuit pe a lumii cărare
și ne-am scăldat în promisiuni
garantate de preoții
care ne-au pus semn pentru neschimbata sigilare,
pe frunte, pe piept,
și ne-au plătit trecerea cu un bănuț fără putere de
cumpărare.

La poartă nu-i nimeni să spargă a trecerii încifrare,
doar un străjer care face, plictisit, semn de intrare
într-un templu unde fiecare își poate afla loc,
unde, cei rămași la rând se tot înghesuie să caute
scăpare,
unde tot jelesc și trudes
să întoarcă imperturbabila roată sau s-o țină în loc.

SUB STREAȘINA CASEI

E multă vreme de când mi-am construit o casă,
de dinainte de-a mă naște,
de dinainte de a sta pe margine de drum spre a o
privi,
de-atunci tot mai lipesc pe talpă sau pe un perete...
unde au crescut flori și leacuri de foame,
în ferestre am desenat triluri
și prin horn am scos o aripă de poveste,
numai la somn nu i-am găsit o imagine, un chip
și nu am știut să alcătuiesc o cușcă sau sperietoare
pentru vise
și ele neastâmpărate sub streășina casei mele
mereu ciripesc.

CELĂLALT

Dacă vine celălalt
nu e loc decât pentru unul, de la-nceput lăsat,
tărâmul e doar atât, pasul e oprit în prag,
spinul înflorește-n călcâi semnul durerii,
somnu-i de pază cu moartea la căpătâi,
potcoava întoarsă scrie istoria.

Am stat de vorbă cu celălalt,
despre greșeli și despre păcat –
am avut multe greșeli și multe păcate –,
dar cei de peste gard au început să urle și să arate,
cu degete de spin, cu măști din a lumii culise
furate, au luat piatra ascunsă în tină,
au aruncat bolovanul pe care sta scris frate.
Mai încolo am stat la loc de tihnă cu un dușman
când deasupra vorbeii amenința cu osânda,
am fost cel care am primit pentru nefugă
pedeapsa,
strigătului lor le-am răspuns cu tăcere,
alergarea lor am transformat-o-n tumult
și-ntr-un necuprins de liniște liman.

Celălalt mă sprijină-n umăr,
își poartă pasul alături în tăcere
privind umbra mea cum se strecoară,
fiara nu mă sfășie,
nu-mi linge rana când neodihna mă doare,
doarme lângă mine fără să-mi tragă frigul peste
picioare,
nu-mi caută prin buzunare actul de identitate
și eu mă preumblu în voie liber peste munchia
universului.

Celălalt sloboade prin ochiul meu culorile –
semințe încolțite din lucrurile lumii –,
mă-ndeamnă să fur fructul tărâmului de unde am
fost alungat,
unde neascultarea e un păcat,
un îndemn spre întoarcere,
unde multe-am văzut și prea multe-am gustat,
acolo treburile-s vraște
iar lângă tronul eternității defilează insecte cu
colbul nescuturat în prag.

Celălalt mă spală pe față.
Alungă mamă cuvintele, lasă-le să hălăduiască
prin rămuriș
până când va mai licări o picătură ce va naște
durerea lângă ziduri.

CINEVA MĂ STRIGĂ

Am vândut flori și am dăruit privirea,
am dăruit ochiul la precepea
ce se tânguia la marginea unui drum
și ea m-a fulgerat cu foamea –
singura plată a lumii rădăcită pe maidane
cu traista mereu ruptă și niciodată cârpită...
Dincolo, de-acolo, cineva mă strigă,
făcând semn spre o nouă și neobosită încercare,
se cațără pe o scară mereu neînchepută și mereu
neterminată.

La colțul casei, pe a pământului talpă,
o păpușă începe la ușa nouă să bată
și în turnul istoriei a poposit un corb
ce roade din zid în fiecare clipă de petrecanie,
un clopot nevăzut se tot tânguie și iar se oprește,
ascuns, spânzurat de a friicii funie
iar clopotarul, încremenit, privește
spre o mare floare ce mereu făgăduiește.

◆ LUCIA BIBART

Timpul

Timpul
nu fură de la noi.
Timpul fură din noi.
Hoț rafinat, nu
răscolește buzunarele.
Hoția lui
Ne costă mai mult.
Ne răscolește-n carne.
Dezgolește oasele
Lăsându-le văduve.
Soarbe roșul sângelui,
albindu-l.
Tușează groaza din privire
și neputința.

Apoi,
ne așterne drăgăstos
în frigul mormintelor.
Azi, pe mâine

Mâine
ne târăște încrâncenat
mimând prezentul.
Andrelele timpului
împletesc mereu planuri.
Unul pe față,
dar fără număr
pe dos.
Prea puține la vedere
sufocant de multe nevăzute.
Urzeli
pe de-ascunsul și neștiutul
destinate lui „va fi”.
Ardem
momentul pe mâine,
înnădind vise și iluzii,
ne-mpiedicăm de pragul din
față,

proiectând neobosit altele.

Suntem
personajele de fum
din
pânza cinematografică
a filmului nostru,
încercând regii,
adesea ratate.

Vânătorii clipei viitoare,
gonim vânatul
devenit vânător.

Pânza veșniciei

Părinților mei
Din ața de bumbac,
cu suveica prin ițele
mânuite de mama mea
în războiul
tăcerii și-al zoalei,
a ieșit o pânză
moale și albă
din care mi-am croit un
veșmânt.
Neîmbrăcat e ca
un exponat de muzeu,
o piesă rustică în vitrină.
Atât.
Dar îmbrăcată, rochia învie.
Și-odată cu ea toată stirpea mea.
Pentru că ea păstrează-ntre fire,
Proaspătă, aroma copilăriei.
A copilăriei mele
coborâte până-n cea a moșilor și
strămoșilor mei.
De cum se mulează pe căldura
trupului
prinde viață.
Deschide, ca o carte,
pagini din propria-mi existență
uitată, îndepărtată.
Și de dincolo de ea.
Ca dintr-alt film.
Al altora.

Recunosc personaje.
Copila ascunzându-se-n desișul
jocurilor
de văpaia nestatornică a
adulților,
pierzându-se-n trebăluiala
furnicilor
ca-n cea a părinților. Niciodată
sfârșită.
Trilul nenumitelor păsări,
botezându-se-n apele luminii,
bolboroseala râului săltând
peste pietrele
puse în cale.
Mersul greoi al melcilor ieșiți
puzderie după ploaie,
grija de-ai pune la adăpost de
nepăsarea încălțămintelor.
Mirarea în fața norilor,
și cea în fața știuleților-păpuși
despletindu-și părul.
Prezența mamei o simt în
țesătură,
îndârjirea tatălui.
Bunicii...toți
strânși ca-ntr-o menghină în
traiul greu
luat de la capăt mereu...
Plecarea, absența,
mirosul colbului după ploaie,
și-a ierbii de pe morminte.

Omenirea s-a prins
în țesătura mamei.
Arborele neamului meu se
trezește în ea
tocmai din voievodul
Hălmagiului.
Cu scâncete și prohod
Cu lacrimi și răsete,
Cu izbânzi și căderi,
De fiecare dată când îmbrac
rochia mamei.

Ca apoi dezbrăcând-o,
să mă adaug și eu lor.

◆ ANDREEA ALEXANDRA FĂT

Într-un alt ritm

Locul în care timpul curge
într-un alt ritm
e acela în care mă privești
mereu la fel,
e acela în care nu pot să nu
mă gândesc la cuvintele

nerostite, la clipele netrăite, la pagina goală
pe care mi-ai dăruit-o cu atâta ușurință.

Ai vrut doar să știi dacă mai vin.

Locul în care timpul curge într-un alt ritm
e mereu acolo unde suntem și nimic altceva nu mai
este,

e acela când nu pot să nu mă gândesc la atunci
și-mi e din ce în ce mai greu să revin la acum.

Ador mirosul cărților vechi, căci poartă cu ele și
viață

și moarte,

credința unora și necredința altora,

locuri în care timpul curge într-un alt ritm.

Copiii înaltului cer veghează

pustiul clipelor suspendate-n pereți,

așteptând cu înfrigurare scufundarea îndoiieli,

adevărata putere vindecătoare,

începutul singurei călătorii,

într-un loc în care timpul curge într-un alt ritm.

Prieten de nădejde

Fiecare fulg de zăpadă

se așază încet

în tabloul incomplet,

într-o poveste plină de întrebări.

Privit de la fereastră, până și frigul

pare un prieten de nădejde, ce-ți promite că odată
cu vântul

va șterge distanța și teama.

Dependenți,

rareori în același timp,

preferăm tăcerea gândurilor,

sentimentele nerostite,

timpul care stă pentru noi.

Privit de la fereastră, până și întunericul
poate să pară un prieten de nădejde,
mai ales atunci când ne ajută să ascundem
că nu ne putem vindeca de basmele citite în
copilărie.

Ține-mă de mână încă o dată, nimic nu mi te
apropie
mai tare ca înălțimea credinței.

Casa noastră

Se risipește timpul ca fumul.

Pe acordurile unui pian vechi

se aud note timide.

O cană cu lapte,

cozonacul cu nucă –

cina cea de toate zilele –

se lasă așteptată.

În noi și prin noi

iertarea se face.

Când timpul stă pe loc,

stă să vegheze

ispășirea,

trecerea unei vieți ce duce spre altă viață,

spre casa noastră,

zidită cu mâinile goale,

zidită departe de lume.

Găsește-mă

în fiecare cărămidă,

în fiecare sunet,

în fiecare viață ce duce spre altă viață.

Secretul prietenei mele

Ani după ani, printre hârtiile pline de cifre,
pe care abia acum am început să le dezleg,
a stat ascuns secretul prietenei mele.

Fără să ne privim, fără să ne zâmbim,
am fugit de noi, ani la rând.

Abia în prima zi de vară ce tocmai a trecut
mi-ai arătat o poză din copilărie.

Eram eu, în alb și negru,

eram eu cu toată sclipirea pruncilor naivi

care-și așază jucăriile stricate într-o cutie verde de lemn
 primită de la bunicul din partea mamei.
 Erai tu, într-o fotografie scorojită în toate cele patru colțuri,
 erai tu, cu obraji roșii și părul strâns într-un coc,
 încercând să mă ascunzi pe mine,
 și, din acea zi de vară, am devenit noi,
 nu ne-a mai fost frică să ne vedem
 așa cum suntem, față către față,
 ca într-o oglindă, de multe ori.

Pentru voi, părinții mei

Nu-mi amintesc să-ți fi mulțumit vreodată pentru
 noaptea aceea când ai zăcut la căpătâiul meu.
 Te rugai, lângă patul mic, în mirosul greu de oțet.
 Auzeam cum implorai să te ia pe tine
 și cum tata fugea disperat să aducă medicul din
 orașul vecin.

Nu-mi amintesc când brațele tale
 m-au cuprins ultima oară,
 atât de rar te văd, mamă,
 și oricâte linii se pot număra pe fruntea noastră,
 de multe ori sunt tot copil, ca în noaptea aceea când
 ți-ai fi dat viața
 pentru mine.

Când somnul îmi e cel mai mare dușman,
 aș vrea să îți povestesc cum am învățat să trăiesc
 înainte de a muri.
 Dimineața, mă răzgândesc.
 Îmi iau învățăturile într-o agendă și reîncep să aleg
 pietrele din nisip.

Oglinda

Ceea ce nu poate fi spus
 cu voce tare
 și nici în șoaptă
 se deslușește doar prin tăcere.

Ascuns în ființa ta sunt
 oglinda păcatelor,
 oglinda virtuților.

Privesc întunericul.
 Prin două ferestre
 văd raze de lumină.
 Călătoria e mereu
 înlăuntrul nostru.
 Iertarea desăvârșește.

O altfel de rugăciune

Mă tot învărt în același cerc de câteva zile
 încercând să mă regăsesc.
 Și oricât m-aș lepăda de hainele rele,
 un vânt rece se plimbă pe pielea mea
 amintindu-mi că totul e parte din mine:
 întunericul și lumina, deznădejdea și speranța,
 acum și atunci, și fiecare zi de duminică

Nu mai știu să cer, nici să primesc,
 nici cum să mulțumesc pentru fiecare miracol.

Mă tot învărt în același cerc de câteva zile:
–Unde ești azi, Doamne?
De câteva zile parcă nu te mai găsesc.

Final

Norii se risipesc încet,
 unul câte unul.
 A mai trecut o furtună
 întru devenirea noastră.

Frunzele căzute strigă
 după ajutorul unui Dumnezeu
 care nu mai aude.

Sătul de căderea și de slăbiciunea iubirii noastre,
 S-a retras în regatul Lui,
 a luat mâinile de pe tot ce e pământesc.

Nicio rugăciune nu mai răsună,
 niciun clopot nu mai bate la miez de noapte,
 doar licuricii de lângă pereții de piatră
 încearcă disperați să facă lumină.

Umbrele – rămase fără de oameni,
 rugăciunile – fără răspuns,
 copiii – fără părinți.

◆ VALERIA MERCA

În tine ninge cu tristețe

Din fulgii ce dansează teferi se-așterne un covor de-argint:
Un freamăt dulce mă încearcă, tristețea vreau să o dezmint.
Citesc din clasici și îmi place să redevin copil ghiduș:
O tresărire pare iarna, prințesă îmbrăcată-n pluș.
Ninsoarea ta mă copleșește, când o gătești în vers superb:
Dorința-i una cu durerea, același strigăt viu, acerb.

În tine ninge cu tristețea ce o transmiți fulgerător,
Uitând adesea că în mine se mistuie același dor.

Se unduiau în voie macii...

Se unduiau în voie macii, sub cerul fără niciun nor:
Dorința se-ntrecea pe sine, într-un îndemn stăruitor!
Alături, salcâmul tânăr povestea verii plămădea:
Mânat de setea așteptării, simțeam cum vii în calea mea!
O vrabie zorise zborul spre puișorii ei vioi:
În cânt se-nveșmânta câmpia, în dor nestins de amândoi!
Amurgul trimitea în taină timide raze-n roșu-aprins:
Urma să știm doar împreună că dragostea-i de neînvins!

Mă gândesc cu drag la tine

La trezire, orizontul în reflexe roz se-arată:
Mă gândesc ades la tine; ai o mină luminată.
Soarele cu blânde raze stăruie pe cer o vreme:
Mă gândesc ades la tine; plămădești din nou poeme.
Iarna pare că se duce, câte-un ghionț va mai trimite:
Mă gândesc ades la tine, la rime deosebite.
Peste pajiștea secată crește-un smoc de ghiociei:
Mă gândesc cu drag la tine; te-ai ascuns în ochii mei.

În jurnalul meu albastru...

În jurnalul meu albastru am găsit primul rondel,
Un refren ritmat și vesel, cu o ea și cu un el.
Primul vers, ce se repetă la final și pe parcurs,
Întețește nostalgia pentru anii care-au curs.
Restul textului descrie vraja unui cer senin,
Semn că însăși poezia e un car cu pofte plin.
În jurnalul meu albastru zăbovesc din când în când,
Amintirile se-nșiră... Blânde adieri de gând!

◆ ADELA FARKAȘ

O altă dimineață

A căzut un trup
La liturghia dimineții,
Cu mâinile strânse-n
Rugăciune.

Capete mirate,
Șoapte nedeslușite
Înveleau conturul inert
Al unei mame.
Un pahar cu apă...
Mâini peste mâini...
Gânduri și priviri...
Emoții și-nfrigurări...

Peste toate curgea,
Netulburată,
Liturghia dimineții,
Blândă ca lumina
De toamnă,
Strecurată printre
Trunchiuri ce-așteptau,
Cu crengile-mpletite-n Cer,
Ca-n rugăciune,
Izbăvitorul,
Într-o altă dimineață.

CRONICA LIMBII ROMÂNE

◆ VIOREL HODIȘ

Cugetul și „veșmântul” său lingvistic (II)

MOTTO: „Latina gintă e regină
Într-ale lumii ginte mari.
Ea poartă-n frunte-o stea divină
Lucind prin timpii seculari [...]”.

(V. Alecsandri, *Odă gintei latine*)

Nu putem pretinde, evident, nici măcar a fi printre cei neapărat citați, necum rezultate imediate. Dar nu ne pierdem speranța. Insucces? Deocamdată, da. Dar ce este, de fapt, un insucces? „Insuccesul – ne-nvață marele nostru filozof Constantin Noica – este un loc în care ai căzut, loc din care te ridici și mergi mai departe. Continuăm, așadar.

Urmărim, consecvent, în *aceeași* falnică revistă a Uniunii Scriitorilor – pe care am numit-o, într-o altă abordare, mai veche, „*nava-amiral*” a literaturii române și credem cu tărie în veritatea metaforei, cât și-n frumusețea ei – *aceeași* rubrică, evident cu *aceiași* scop: al devirusării, al „însănătoșirii” limbii române literare.

VI. PLEONASM, PLEONASME: recidivă „în triumf”.

1. Recidivă evidentă, din moment ce tipurile de pleonasme se-nmulțesc, crescând și-n frecvență, în loc să scadă. Descriam în partea întâi a acestui articol, pe larg – aici n-o s-o repetăm! – multă vreme ignoratul specimen de pleonasm realizat prin așa-numita de noi *dublară* (agramată) a *posesivității*. „Mecanismul” acestuia constă în aceea că adjectivului *propriu/-e/-ii* i se adaugă, absolut inutil, încă un „*posesiv*”, fie pronume (sau adjectiv pronominal) în cazul *genitiv* (*cazul posesiei*), fie pronume în *dativ* (așa-numitul „*dativ posesiv*”):

„[...] acum mai bine de opt sute de ani, Parsifal² [...] învață [...] să iasă din *propria lui* găoace, să-i privească pe cei de lângă el, să le observe suferința și să-și exprime grija, compătimirea” (al. 1)³;

„Bucovina, plai cu flori,/ Unde-**ți** sunt **ai tăi** feciori?” (varianta cântată de marele cântăreț popular maramureșan, Gr. Leșe).

Este evident că, în asemenea inepte construcții sintactice, mult prea răspândite, vorbitorul/ cântărețul/ ascultătorul (cu atât mai mult scriitorul „de meserie”⁴) trebuie să renunțe – ca-n cazul *cacofoniei* – la una dintre componentele indezirabilului fenomen;

ori: să iasă din *propria* găoace, ori să iasă din *găoacea lui*;

ori: Bucovina, plai cu flori, unde sunt **ai tăi** feciori? Ori: Bucovina, [...]/ Unde-**ți** sunt *feciorii*?

altfel, cei doi termeni se „concurează” reciproc în chip nefericit, fiind absolut sigur, pentru fiecare cititor/ ascultător, că *propria* găoace (a oricui) este chiar *găoacea lui* și viceversa⁵, respectiv că interogația: unde-**ți** sunt *feciorii*, *Bucovina*? este totuna cu: unde sunt *feciorii tăi*, *Bucovina*?. Și *viceversa*!

¹ Partea întâi a acestui studiu a apărut în nr. 2(6) al revistei (p. 35-40).

² „Erou din legendele regelui Arthur. Povestea lui face subiectul scrierii lui Wolfram von Eschenbach, *Parzifal*, care a stat la baza operei lui R. Wagner, *Parsifal* (1882)” (*Britannica*, vol. 11, București, Editura „Litera”, 2010, p. 339-340).

³ V. „România literară”, an. LIV (2022), nr. 50, p. 7/coloana 1/alineatul 1. În continuare menționăm numai al(ineatul).

⁴ Epitet inspirat după cel îndrăgit de marele istoric Ioan Aurel Pop, Președintele Academiei Române: „(istoric/ istorici) *de meserie*”.

⁵ V, partea I, IGNORAREA EUFONIEI..., cap. III.

Tertium non datur! ne avertizează *latina mamma* a latinei noastre ginte.

2. Continuăm metodic, alineat după alineat, precum tot „metodic” autorul acestui text ne furnizează „perlele” sale agramate.

Alineatul al doilea, deci, ilustrează, și el, un pleonasm, un *alt tip* de *pleonasm*, pe care-l putem distinge după locul ce de regulă-l ocupă în lanțul vorbirii și l-am putea numi¹ „apozitiv”, din moment ce, foarte frecvent, apare între componentele sintactice aflate în relația sintactică studiată mai demult și numită de noi „apozitivă”²:

„Ego-centrismul [sic!], mereu prezent în literatură, poate lua *forme* concrete, vizibile, **ca, de pildă**, *setea* de glorie, de avere, de cuceriri amoroase, permanentul «*mie și numai mie!*» proclamat [...] de ariviștii și de bancherii din romanele lui Balzac, de Don Juanii [sic!] din atâtea piese de teatru și din opera „*Din [sic!] Giovanni*” [s.a.] de Mozart”³.

Comitem un adevărat truism afirmând faptul că apozitia se „construiește”, de regulă, printr-o simplă „punere” a unui termen „alături”⁴ de un altul, *coreferent*, ceea ce înseamnă – precum știm – „având același referent; cu referent comun”, referent fiind considerat în lingvistică orice obiect, fenomen la care se referă termenii în discuție, doi sau mai mulți:

egocentrismul... poate lua *forme* concrete, vizibile, *setea* de glorie..., permanentul „*mie-și-numai-mie!*” proclamat de ariviști..., de donjuani...;

„Visul zboară liniștit, mărind, dilatând clipele, sporind... în noi valoarea timpului[...]" (M. Preda)⁵;

„Mai marele, un stareț, un țânc, mitropolitul,/ Fumează din țigare și dă pe nas tutun” (T. Arghezi)⁶ etc.

2.1. Totuși, în scopul unei cât mai „lărgite” *explicații* – termen profund polisemantic, având *contururi* ale sensurilor extinse, slab marcate⁷ – vorbitorii introduc între termenii apozați, ori *adverbe* (**adică, anume, ca, (pre)cum**), ori *locuțiuni adverbiale* (**de pildă, ca exemplu, de exemplu, spre pildă**), numite „apozitive”

Mențiune specială acordăm *disjuncției exclusive ori... ori...* din fraza de mai sus, în sensul că *întolocarea*⁸ *adverbului* și a *locuțiunii adverbiale* – numite, ambele, *apozitive* – creează specimenul de *pleonasm apozitiv*, despre care vorbim acum.

Deci, fără pleonasmul neglijențelor într-ale limbii străzii!; cu atât mai mult într-ale limbii unor opere semnate de condeieri, pe care-i considerăm scriitori „de meserie”!:

... *forme* concrete, ***ca, de pildă, setea** de glorie...;

visul zboară liniștit mărind, ***adică, spre exemplu**, dilatând... *valoarea timpului*...;

mai marele, ***anume, de pildă**, un stareț... fumează...etc.

Dacă ținem să-„ntărim” *explicarea*, (mai precis *explicitarea*, ca relație) – termen profund polisemantic, precum l-am „conturat” mai sus – trebuie să *renunțăm la una din două*: ori la *adverbele*, ori la *locuțiunile adverbiale* apozitive menționate *supra*, dictonul latin fiind, și aici, întru totul valabil: *tertium non datur!*:

... *forme* concrete, **ca** *setea de glorie*... //... *forme* concrete, **de exemplu**, *setea de glorie*...;

¹ Provizoriu, deocamdată, fiind luat în studiu recent – după informațiile ce le deținem pân-acum.

² V. *Apozitia și propoziția apozitivă*, Editura Științifică, București, 1990, *passim*.

³ Acestor mențiuni/ exclamații/ „mirări” („[sic!]”-uri latine) semnalate de noi în acest citat, precum și altora ce-ar putea urma, le vom acorda explicații cuvenite – spre a nu deturna atenția cititorilor – la momentul potrivit; apropo, pe vremuri semnul exclamării (!) era numit „al mirării”!

⁴ „Poți s-o numești *apunere*, Hodișe, îmi preciza (în glumă, acad. Boris Cazacu, într-una dintre ședințele de comunicări); este chiar echivalentul cel mai fidel al termenului originar latin *appositio*, -*ōnis*., moștenit ca *aposițiune* de fruntașii „Școlii Ardelene”.

⁵ V. *supra*, nota 38.

⁶ *Idem*.

⁷ A *explica, explicare* poate să însemne aproape orice în lipsa unor *contururi/ criterii riguros definite*.

⁸ Termen mai rar folosit în limbajul cotidian și, de aceea, și este, pe nedrept, absent în dicționarele uzuale: „a pune laolaltă”.

⁹ Asteriscul (*) marchează, aici, împerecherile pleonastice ale adverbilor cu locuțiunile adverbiale „apozitive”.

... zboară mărind, **adică** dilatând,... valoarea... //...zboară... dilatând, **spre exemplu**, sporind valoarea...; mai marele, **precum**, mitropolitul, fumează... // mai marele, **de pildă**, mitropolitul, fumează...

2.2. Dintre cele șase alineate ale coloanei aflate aici în studiu, primul și ultimul sunt „dedicate” de autor aceluiași tip de pleonasm: adjectivul **propriu/-e-ii**, dublat de pronume personal în *genitivul*, respectiv *dativul* menționate *supra*, exprimând, ambii termeni, superfluu și agramat, aceeași relație de posesiune:

„Ce ar sublinia această împlinire dacă nu convingerea tăcută că el, Marcham [sic!] e singur și unic pe lume, că i-a fost dată **propria lui** potecă, **propria lui** cărare în viață, **o cărare** diferită de cea a oricărui altcuiva și care, deci, duce de la sine spre acel *ceva* [s.a.] decisiv, imprevizibil” (al. 6).

Aici, autorul se depășește pe sine însuși.

„Baza pleonastică” a celor doi termeni preexistenți (**potecă** și **cărare**) ar putea fi dintru-nceput acceptată, mai în glumă, mai în serios, matematic, drept **pleonasm „la puterea 1”**. A veni apoi și a impune acestor *o supraconstrucție pleonastică* (de tipul: **propria lui...**) – mai precis două, câte una pentru fiecare termen al bazei (*propria lui potecă*, *propria lui cărare*) – ar putea conduce spre a considera „întolocarea” drept „complex pleonastic „la puterea 2”, adică „la pătrat”, (dacă nu cumva, „la cub”)?! Complex pleonastic, căruia autorul îi mai „apune”(!), îi mai alătură – supraîncărcându-l, absolut inutil și agramat – *apозиția* numită de noi „reflexivă”¹: *propria *lui cărare...*, **o cărare diferită de cea a oricărui ...*, în loc de: **propria cărare**, **diferită...**

O adevărată nemerită „încoronare a pleonasmului”!

2.3. Spre a elucida statutul sintactic al *apозиției*, numită de noi mai sus, „reflexivă”, creăm o mica divagație. Am putea s-o numim, nu negăm, *apозиție „de recuperare”*, „de repetare” a unui termen regent mai mult sau mai puțin „distanțat” în amonte. Denumirea poate rămâne, deocamdată, în așteptare.

Atributul *diferită* din exemplul de mai sus nu risca defel să se „piardă” de regentul său *cărare*, aflat foarte apropiat antepus lui:

...propria lui *cărare* (în viață), **cărare diferită* (de cea a oricărui altcuiva...).

Deci, „recuperarea” printr-o repetare a acestuia e total inoportună, ceea ce înseamnă agramată.

La fel se pune și problema unei subordonate *atributive*. Dăm un asemenea exemplu – didactic, nu didacticist, „despicat” – în două variante: una voit scurtată, simplificată (a), alta dezvoltată (b):

[] a) Planul e clar. E vorba de *ordonanțe care vor intra în linie dreaptă*;

b) „Planul [lui Dragnea] e clar [...] e vorba de *ordonanțe* de urgență pentru amnistie și grațiere [...] și de preluarea serviciilor secrete, *care vor intra în linie dreaptă*” (Andreea PORA)².

Scurt comentariu. În prima variantă (a), e cât se poate de clar că *atributiva* noastră se subordonează regentului său imediat antepus (*ordonanțe*). Riscă ea, cumva, să nu-și găsească termenul regent, care este unul singur posibil? Se impune – oare, fiind unicul – să și-l „recupereze” prin repetare: *e vorba de ordonanțe, *ordonanțe care vor intra...?* Nicidecum!

În varianta completă (b), însă, *atributiva* noastră are urgență nevoie să-și „cunoască”, dintre mai mulți „candidați”, *referentul* (care este chiar termenul său **regent**, înlocuit prin subiectul CARE al atributivei).... Deci, abstractul subiect/ pronume *care* se referă, oare, la imediat antepusul (genitiv) *serviciilor?*, sau la (acuzativele) *amnistie și grațiere?* Acestea să fie, oare, cele ce vor intra în linie dreaptă? Nicidecum!

Referentul subiectului *care* al atributivei este tocmai substantivul (în nominativ) cel mai îndepărtat posibil în amonte (*ordonanțe*) și, de aceea – fiind mai dificil detectabil (în alte contexte indetectabil!) – geniul imbiei române a creat acest „mecanism/ releu/ ambreiaj/ selector de recuperare, de aducere a lui exact „în fața” subordonatei. Putem să-i zicem, provizoriu, oricum. Noi l-am numit, poate, mai puțin inspirat, *apозиție reflexivă*. (Ar fi, poate, mai inspirată denumirea de *apозиție selectivă*!?):

¹ V, explicații extinse în cartea menționată *supra*, nota 38.

² V. „22”, an. XXIX (2018), nr. 28 (1477), p. 3, al. 3 – 4.

... e vorba de *ordonanțe* de urgență..., *ordonanțe* CARE vor intra în linie dreaptă.

Acesta este unicul scop al *apozitiei reflexive*: stabilirea cu precizie a termenului regent în contexte sintactice ample, în care se pot regăsi, fie *atributul*, fie *atributiva*.

Cât privește regăsirea regenților altor specii de termeni subordonați/ subordonate, în context similare, cercetările continuă.

VII. NERESPECTAREA PUNCTUAȚIEI POZIȚIEI PARANTETICE. Recidivă.

Trecem la fragmente de texte oferite de alineatele 3 și 4, fragmente care, comentate împreună, ne vor permite necesara și mult dorita concizie. Din motive de spațiu, evident.

Dacă-n partea întâi a studiului constatam că autorul nu găsește *punctuația adecvată* construcției sintactice *coordonate copulative* prin **ȘI/conjuncție** (ex.... ceea ce este *asemănător ȘI diferit*), respectiv *aceleiași construcții*, dar *corelate* prin **ȘI/adverb** (... ceea ce este *ȘI asemănător (Și) ȘI diferit*)¹, în textul de față autorul recidivează, ratând punctuația adecvată construcției *coordonate disjunctive* prin specifica sa conjuncție *corelată*: SAU..., SAU...; aproximativ la fel se pune și problema punctuației (in)adecvate construcțiilor sintactice negative prin NICI..., NICI...

Le comasăm ca exemple, înlesnind un comentariu comun:

„[...] el, Marcher, urma să treacă prin ceva neprevăzut: o întâmplare, o revelație care nu-i va cere niciun gest, niciun efort, și care **SAU** îl va nimici, **SAU**, dimpotrivă, va schimba tot ce-l înconjoară, lăsându-l să facă față consecințelor, oricare ar fi” (al. 3);

„Deci vrei ceva doar pentru tine, ceva ce nimeni altcineva **NICI** nu cunoaște, **NICI** n-a cunoscut vreodată? (al. 4).

Ambele texte pun problema fenomenului sintactic numit *corelație*.

Necorelat, **sau** lasă propozițiile între care apare într-o latentă, simplă coordonare disjunctivă „plată”, *neexclusivă* (care îl va nimici **SAU** va schimba tot), pe când *corelarea* (**SAU...**, **SAU...**) – presupunând, prin repetarea conjuncției, și o intonație, și o ritmicitate, cursivitate deosebite – acordă relației statut de „poziție parantetică”, acel caracter de *disjuncție exclusivă*, „decupând”-o și impunând-o într-un „prim-plan” al frazei: (...revelație care...), **SAU** îl va nimici, **SAU**, dimpotrivă, va schimba tot...

La fel se pune problema punctuației și-n construcția negativă, *necorelată* vs. *corelată*: (nimeni) nu cunoaște, **NICI** n-a cunoscut... vs. (nimeni), **NICI** nu cunoaște, **NICI** n-a cunoscut vreodată...

Practic, în ambele contexte, problema e tratabilă prin aplicarea *virgulei/pereche* în fața fiecărui element (conectiv) al *corelării*. Pare un amănunt neglijabil, motiv pentru care *locul virgulei* este, cam peste tot, ales mai mult sau mai puțin „la voia întâmplării”. Școala noastră n-are, din păcate, nici în acest domeniu al punctuației, decât puține reguli, prea puțină rigoare². Se impune, însă, distingerea a două realități. Una este problema „*virgulei unice*”, despărțitoare a unităților sintactice coordonate, respectiv apozate, și alta este cea a „*perechii de virgule*”, creatoare (dar nu singura! a) susnumitei „poziții parantetice”, prin care se învederează acea salutară *basoreliefare* a textului. *Poziția parantetică* fără „perechea de virgule” (sau alte însemne/pereche), se-nțelege de la sine, este de neconceput³.

* * *

Amânăm comentariile aferente alineatelor/ paragrafelor următoare ale coloanei în studiu, care pun (mai precis, „supun”!), și ele, unor grele „încercări” limba română, precum și răbdarea cititorilor. În schimb, găsim cu cale a nu încheia acest articol fără a ne „achita”, foarte pe scurt, de promisiunea făcută cititorilor în *nota de subsol* 39, aferentă textului din primele două alineate:

¹ V. în partea (I), la paragraful IV, argumentarea în detaliu.

² Consoartă-mea, profesor universitar (onorat cu titlul de „emerit” a două, cele mai bune, universități de medicină din țară), prima cititoare a studiilor mele în faza în-edită, mărturisește că-n toată perioada școlarității sale a rămas cu *singura idee clară* că *virgula* se pune acolo unde și *atunci* când simți că ai nevoie de o pauză ca să tragi „o gură de aer”!

³ V. art. nostru, „*Poziția parantetică*” (I) în „Orașul”, XVII (2022), nr. 1-2 (55 – 56), p. 103 -104.

„Acordăm suficientă atenție aproapelui nostru? Sau, dimpotrivă, grija de sine, **auto-examinarea**, se află în centrul preocupărilor noastre?” (al. 1);

„**Ego-centrismul** [...] poate lua forme concrete, vizibile [...]” (al. 2).

VIII. DERIVĂRI AGRAMATE.

Limba, orice limbă naturală, se îmbogățește neconținut prin numeroase metode: *împrumuturi* din alte limbi, *derivări* (prin sufixe infixate, prefixe (prefixoide), *compuneri* ale unor elemente/ cuvinte din limba proprie ș.a..

Derivarea cu prefixe (prefixoide) presupune o punctuație *sui-generis*: achizițiile cele mai recente, (care sunt și cele mai puțin frecvente), precum **gastro-esofagian**, **gaz-ilariant**, **sui-gneris** etc., impun liniuța (care nu-i totuna cu *cratima*!) între componente ca semn de punctuație. Cele foarte frecvente, derivate cu prefixele sau prefixoidele arhicunoscute: **aero-**, **arhi-**, **auto-**, **audio-**, **hidro-**, **tele-**, **termo-**, **video-** etc. n-o impun, considerându-le variante ale cuvântului de bază¹. Aceștia din urmă le aparțin și **egocentrismul** și **autoexaminarea** din textul de mai sus. Se impune, desigur, consultarea dicționarelor, mai ales, a celor ortografice și de punctuație, spre a ne conforma.

IX. DENATURAREA NUMELOR PROPRII.

„[...] setea de [...] cuceriri amoroase, permanentul «mie-și-numai-mie» [e] proclamat [...] de **Don Juanii** din atâtea piese de teatru și **din** opera **Din Giovanni** [s. a.] de Mozart”.

Avem, în acest fragment, două tipuri de abateri privind *numele proprii* de persoane/ personaje, considerate *unice*, ale unei opere (muzicale, literare, științifice etc.), respectiv de *titluri* ale unor lucrări, considerate, evident, unice – și, de aceea, asimilate, toate, *numelor proprii* – indiferent de natura lor.

1. Prin convenție universală, *numele proprii* nu se pluralizează (cu excepția celor atestate oficial la plural, care, invers, nu se singularizează). De regulă, nume **proprii** ca **Livii* **Rebreni*, (din păcate, n-avem mai mulți); **IonI* **CristoforI*, la fel, dar nume **comune**, precum *rebreni*/ *rebrășoreni* (locuitori ai satelor Rebra/ Rebrășoara), *cristofori* („purători de Cristos”), da, avem, „Biblia” e plină. Ca s-o facă, un nume **propriu**, mai înainte, trebuie să se „des-**proprieze**”². **Vladimiri* *Putini* nu are limba rusă; *putini*/ dictatori totalitariști previzibili, din nefericire, da, are rusa și Rusia (și, din păcate, nu puțin!)!

Așa că, prin analogie, putem conchide: **„Don Juanii”* din textul citat reprezintă un agramatism, dar *donjuanii* este varianta conformă sistemelor limbii!

2. AGRAMATISM, NUMIT „CONTAMINAȚIE”.

O noutate în materie de limbă: „modificarea unui cuvânt sau a unei construcții gramaticale sub influența altor cuvinte sau construcții”³.

Este ceea ce săvârșește autorul textului nostru, contaminând prenumele protagonistului DON (Giovanni) cu prepoziția DIN, falsificând titlul celebrei opera mozartiene.

„[...] Don Juanii din atâtea piese de teatru și **DIN** opera „**DIN Giovanni**” de Mozart [majusculile ne aparțin, V.H.]”.

Mai rar asemenea „perlă” de agramatism!

* * *

Nu născăm a ne mira cum poate „adăposti” astfel de texte o revistă de o certă seriozitate, aflată la o „vârstă” greu de egalat.

¹ Nu avem în vedere sofisticatele experimente recente ale calculatoarelor, cum sunt „adresele virale” de tipul: adresele-internaționale-ale-filialelor-și-subfilialelor-societăților-și-companiilor-de-petrol-gaze-și-cărbuni”, nici metaforicele isprăvi de tipul prezent chiar acest text, citat *supra* și *infra*: „mie-și-numai-mie”!

² „Termen care, în ortografiere personală, am dori să exprime „pierderea caracterului de nume propriu”. Devenind **comun** primește toate „facilitățile” numelor **comune**

³ V. Noul Dicționar Universal al Limbii Române, Editura Litera Internațional, București, 2008 sv. **contaminație**, p. 335). V. și articolele noastre *Contaminația (I) și (II)* în „ASTRA născădeană” nr. 6 (32), 2015, p. 89-90 și nr. 8 (34), 2016, p. 66-71.

MERIDIANE LIRICE

◆ ELISABETTA PAMELA PETROLATI (Italia)

Biografia

Laureată în sociologie la Universitatea *La Sapienza* din Roma (unde locuiește și lucrează fiind cadru didactic), s-a specializat în domeniul învățământului polivalent. A publicat câteva volume de versuri și este prezentă în numeroase antologii și enciclopedii de poezie în Italia și străinătate. Este activă în promovarea valorilor culturale în regiunea Lazio. Face parte din redacția revistei *Agire sociale news*.

Il falco

Albeggia al crepuscolo autunnale.
Si confondono i colori vermigli del sole
con le screziature aranciate delle fronde
stanche e orgogliose dei castagni.
L'odore dei funghi si respira denso
delle spore sparse nell'umidità boschiva,
l'affondo soffice delle scarpe
ricorda quanta vita è trascorsa
tra pioggia, sole e caldo
nei mesi passati. Ora tutti racchiusi
in una maturazione di solitudine stagionale
tra ricci spinosi e scorze di marroni duri e gonfi,
abbondanza di una natura che non arretra
allo scandire dell'atavico comando.
Ecco, nel cielo, compattamente indaco,
un falco gode del suo regale volo solitario:
plana, s'innalza, domina la gravità,
rotea elegante nell'aria ferma,
pare aspettare di potersi posare sulla spalla
d'un uomo degno del suo medesimo sguardo.

Șoimul

Se luminează în crepusculul tomonic.
Culorile aprinse ale soarelui se-amestecă
cu nuanțele de portocală ale crengilor
mândre și obosite ale castanilor.
Se respiră plin de spori mirosul de ciuperci
risipite-n umezeala de pădure,
Înfundătura moale a încălțăminte

Aduce/aminte de câtă viață a trecut
sub ploaie, soare, și căldură
în lunile trecute.
Într-o maturizare de sezon
acum sunt toate închise
printre arici cu țepi, coji întărite de castan, și pline,
bogăție a naturii ce nu dă îndărăt
când se aude comanda cea străveche.
Și uite, sus pe cer, cu totul violet
un șoim se bucură de zborul lui regal și solitar
planează, se înalță, domină gravitatea,
și se rotește elegant în aerul ce nu se mișcă:
pare că așteaptă să se așeze pe un umăr
de om ce-i demn de o privire ca a lui.

Una notte almeno

Non distogliere lo sguardo
dalla mia maniera
e dal mio ardore.
Stanotte le mie mani
sono sul tuo volto
e il mio collo
ti chiama pulsante.
Gira, gira la gonna,
sospese sono le promesse,
con il rosso foulard cingimi
la vita e attirami a te.
Fai volteggiare pizzi e tango,
fai gonfiare le nostre bocche
vermiglie e calde.
Stanotte si è fatta

tempo della luna piena,
dei lupi sulle colline,
dei fuochi spettinati
che sciogliono capelli
nell'aria notturna.
Odorami di selvatico
riconoscimento
e baciami su parole
di brividi roventi.
I lupi, sì, ci sono i lupi
ad arginare intrusi
nel nostro cerchio di danza.
Il destino piegato
in un cassetto stanotte
ha deciso di vivere:
sulla punta di una spada,
sullo scivolare di un mantello,
in guanti lentamente sfilati.

Una notte almeno.

O noapte, cel puțin

Să nu-ți întorci privirea
de la forma
și de la îndrăzneala mea.
Măinile mele-n noaptea asta
sunt pe chipul tău
și gâtul meu
te cheamă pulsând.
Răsuțește, răsuțește rochia,
promisiunile sunt de prisos
cuprinde-mi cu fularul cel roșu
mijlocul și trage-mă spre tine.
Fă să se-nvârtă dantele și tangoul,
fă să se umfle gurile noastre
aprinse și calde.
Noaptea aceasta a ajuns să fie
vreme a lunii pline,
a lupilor de pe coline,
a focurilor încălțate
ce despletesc părul
în aerul nocturn.
Miroase-mă de o sălbatică
recunoaștere
și sărută-mă pe vorbe
de tremurături aprinse.

Lupii, da, mai sunt și lupii
să-i înconjoare pe cei intrați
în cercul horii noastre.
Într-un sertar, în noaptea-aceasta
împăturit, destinul
a hotărât să trăiască:
pe vârful unei spade,
pe-alunecarea unei mantii,
în mânuși scoase de pe mână încet-încet.

O noapte, cel puțin.

Il Nilo, di notte

La notte sul Nilo di storia parla
ma lui scorre nel silenzio stellato,
le voci di fanciulle profumate
sommese sotto il velo nero d'acqua
sussurrano degli amori lontani,
squisite carezze di burro e mirra
trasporta il divino Nilo, di notte.

Si ripiegano le ombre delle palme
sui riflessi delle antiche preghiere
nei cesti di opachi e dolci datterii,
fonte magna di liquido mistero.
L'azzurro sfuma di luce nel nero,
antichi lavaggi di glabri corpi
ancora aleggiano nelle acque spente,
è tutto un gran vociare di bisbigli
nelle notti di luna e palme, il Nilo.

Nilul, noaptea

Pe Nil, noaptea vorbește despre istorie
dar el curge în tăcerea înstelată,
glasuri de copile parfumate
scufundate sub vălul negru al apei
șoptesc despre iubiri îndepărtate,
plăcute mângâieri cu unt de palmier și smirnă
transportă noaptea Nilul cel divin.

Se-apeacă umbrele de chiparoși
peste reflexele de rugăciuni străvechi
în coșuri cu întunecate, dulci curmale,
sursă imensă de mister lichid.
Albastrul se risipește în întunecime,

spălări antice de trupuri fără păr
încă mai plutesc pe ape stinse,
și peste tot sunt numai sunete de șoapte
și-n nopțile cu lună și cu palmieri, el, Nilul.

Rimosso, il rimpianto

Quando prepara giaciglio alla notte
quel velo di indaco leggero e posa
umidità sull'erba dolce stesa
osservo i vasti campi dissodati,
e ricordi e cenere e terracotta
esplodono nelle argentine risa
frantumate in festose voci estive.
Stoppie oro feriscono le caviglie,
nocciole, ciliegie, fiaschi di vino
verdicchio gonfiano i grandi canestri
dove saltella un cuore di fanciulla.
Tovagliette a quadretti ormai sbiaditi
coprono il pane secco e marmellata
buona fatta in casa con le albicocche...
e sono vigilia del triste evento
di dimenticanza ben collocata
in occulte parti del cuore, insano
accumulo di pestato rimpianto.

Eliminat, regretul

Când vâlul siniliu îi pregătește
noptii patul
și pune umezeala pe iarba-ntinsă
mă uit la câmpuri mari deștelenite
și amintiri, cenușă, și ceramici
ies la lumină din maluri argintate
sfâșiate de glasuri de vară, bucuroase.
Gleznele sunt rănite de miriști:
alune, și cireșe, și sticle cu vin
nou umplu coșurile mari
unde se zbate o inimă de copilă.
Merindare în carouri deja decolorate
acoperă pâinea, marmelada bună,
făcută-n casă, de caise...
sunt, totuși, ajunul unui trist eveniment
de uitare bine așezată
în ascunse părți de inimă, nesănătoasă
adunătură de regrete strivite.

Perle di corallo

Una collana di corallo
si è spezzata,
perle di rosso mare
rotolano di corse
selvaghe e spumose
lungo la schiena
le braccia
le gambe
e si sparpagliano
nel disordine veloce
di casuali direzioni.
Non cercarmi dov'ero
esci fuori dal mio seminato,
ti occorrono occhi da marinaio:
sono dove fuggono
le coralline perle
che cercano di tornare,
una a una,
al loro mare.

Mărgele de coral

S-a rupt
un șirag de coral,
mărgele de-un roșu marin
se rostogolesc în curse
sălbatic, spumoase
de-a lungul spinării
brațelor
picioarelor
și se risipesc
la întâmplare
într-o rapidă neorânduială.
Nu mă căuta unde eram
ieși din câmpul semănat de mine,
ai nevoie de ochi de marinăr:
eu sunt acolo unde fug mărgelile de coral
care încearcă să se întoarcă
una câte una
în marea lor.

În românește de Ștefan DAMIAN